

Skranke for bruk av infiltrasjon som politimetode

Av Hildegunn Teigen

*Liten masteroppgave i rettsvitenskap
ved Universitetet i Tromsø
Det juridiske fakultet
Våren 2008*

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	s. 4
1.1	Oppgavens tema, formål og problemstilling	s. 4
1.2	Metode og rettskildesituasjonen	s. 5
1.3	Begreper i oppgaven	s. 6
1.4	Avgrensning og videre fremstilling	s. 6
2	Litt om infiltrasjon	s. 7
2.1	Hva er infiltrasjon	s. 7
2.2	Infiltrasjonens bruksområde og omfang	s. 8
2.3	Infiltrasjonens rettslige grunnlag	s. 10
3	Skranke for bruk av infiltrasjon som politimetode	s. 11
3.1	Legalitetsprinsippet som skranke for bruk av infiltrasjon	s. 11
3.2	EMK art. 8 som skranke for bruk av infiltrasjon	s. 17
3.2.1	Inngrep i rettigheter etter EMK art. 8 nr 1	s. 17
3.2.2	Lovkravet i EMK art. 8 nr 2	s. 21
3.3	Politirettslige og straffeprosessuelle prinsipper som skranke for bruk av infiltrasjon	s. 23
3.3.1	Behovsprinsippet	s. 23
3.3.2	Proporsjonalitetsprinsippet	s. 24
3.3.3	Selvinkrimineringsforbudet	s. 26
3.4	Virknninger av at grensene for lovlig bruk av infiltrasjon er overtrådt	s. 30
4	Skranke for bruk av opplysninger fra infiltrasjon	s. 33
4.1	Problemstilling	s. 33
4.2	Bruk av opplysninger til formålet de ble innhentet for	s. 36

4.3	Bruk av overskuddsinformasjon	s. 37
4.3.1	Bevis i andre straffesaker enn opplysningene ble innhentet for	s. 39
4.3.2	Etterforskning av straffbare forhold	s. 44
4.3.3	Forebyggende virksomhet	s. 44
4.3.4	Politiets andre oppgaver	s. 46
	Litteraturliste	s. 50

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema, formål og problemstilling

En av samfunnets viktigste oppgaver er å bekjempe kriminalitet. De siste tiårene har kriminaliteten endret seg kraftig, der tendensen har vært en stadig mer alvorlig og organisert kriminalitet. Som en følge av kriminalitetsendringer har også politiets metoder for å bekjempe kriminalitet måttet endre seg. Typisk ved såkalt offerløs kriminalitet, som for eksempel narkotikaforbrytelser, er at politiet sjelden mottar anmeldelser av forholdene. Dette har medført et behov for mer oppsøkende og aktive metoder for å avdekke og bekjempe kriminalitet. Eksempler på slike metoder er kommunikasjonskontroll, infiltrasjon og provokasjon.

I kampen mot kriminalitet er infiltrasjon en metode som politiet kan benytte for å skaffe informasjon om kriminelle forhold. Infiltrasjon innebærer at politiet eller personer som opptrer på vegne av politiet innarbeider et miljø eller organisasjon og holder sin identitet skjult for å skaffe informasjon som de ellers ikke ville fått tilgang til. Metoden innebærer at personene som blir utsatt for infiltrasjonen mister kontroll over hvilke opplysninger politiet får tilgang til og hva de blir brukt til. Personenes privatliv kan også bli eksponert for de som foretar infiltrasjonen. Dette aktualiserer vedkommendes rett til personvern.

Infiltrasjon som politimetode er ikke lovfestet, men anses for å ha hjemmel i den alminnelige handlefrihet. Den alminnelige handlefrihet innebærer at en kan foreta alle handlinger som ikke er positivt angitt ulovlige i lov eller annet rettsgrunnlag. Dette gjelder også politiets handlinger. I mangel av en positivt angitt lovhjemmel, må grensene for når og hvordan politiet benytter infiltrasjon trekkes på bakgrunn av hva som er lovlig og ulovlig. Hvordan denne grensen må trekkes er temaet for denne oppgaven.

Ved bruk av infiltrasjon er det særlig to hensyn som står mot hverandre. Hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse tilsier at politi og påtalemyndighet må kunne benytte de metoder som er best egnet til å avdekke og bekjempe kriminell virksomhet. På den andre siden vil disse metodene i større eller mindre grad gripe inn i borgernes personvern. Infiltrasjon kan gripe inn i retten til privatliv og til å ha kontroll over personlig opplysninger. Personvern hensyn tilsier derfor at bruk av infiltrasjon må begrenses mest mulig. Videre tilsier

hensynet til personvern også at opplysningene som fremkommer under infiltrasjon blir behandlet med konfidensialitet og ikke blir spredd videre. Hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse og personvernet kan ikke ivaretas samtidig fullt ut. Regler om bruk av politimetoder og behandling av personlige opplysninger er derfor et resultat av en avveining av disse hensynene.

Formålet med denne oppgaven er å klargjøre når politiet kan benytte infiltrasjon som politimethode og hvordan den kan benyttes. Legalitetsprinsippet og den europeiske menneskerettskonvensjon, EMK, er noen av de skranker som setter begrensninger for hva politiet kan foreta seg overfor borgerne. I denne oppgaven skal vi se nærmere på hvordan disse og andre rettsgrunnlag setter begrensninger for politiets bruk av infiltrasjon. Den nærmere problemstillingen for oppgaven er hvilke skranker er det for bruk av infiltrasjon som politimethode. Problemstillingen kan deles i to faser, ved at det først og fremst blir spørsmål om hvilke begrensninger det er for å benytte infiltrasjon som politimethode. Deretter i andre fase blir det spørsmål om hvilke skranker det er for politi og påtalemyndighet å bruke opplysninger innhentet ved infiltrasjon.

1.2 Metode og rettskildesituasjonen

Infiltrasjon som politimethode er altså en ulovfestet metode, men riksadvokaten har gitt utfyllende retningslinjer for bruk av infiltrasjon¹. Disse er imidlertid unntatt offentligheten, og vil ikke i særlig grad bli behandlet. Retningslinjene regulerer hvordan infiltrasjonen skal gjennomføres og får betydning for ansatte i politiet. Domstolene er derimot ikke bundet av retningslinjene, da disse bare har karakter av en instruks fra overordnet til tjenestemennene². Rettskilder som er relevante for å trekke grensene for lovlig bruk av infiltrasjon er derfor først og fremst rettspraksis, EMK, legalitetsprinsippet og andre alminnelige rettsprinsipper på området.

For spørsmålet om hvordan opplysninger fra infiltrasjon kan brukes er dette ikke regulert spesielt og må i utgangspunktet avgjøres på lik linje med andre opplysninger som politiet og påtalemyndigheten behandler. I den sammenheng er både lov om politiet av 4. aug. Nr. 53

¹ Riksadvokatens midlertidige retningslinjer 2. oktober 1998 for infiltrasjon og provokasjonslignende tiltak på internett og Riksadvokatens retningslinjer 9. mars 1988 for infiltrasjon i narkotikasaker.

² Rt-1984-1076 s.1081

1995 (heretter politiloven, forkortet pl.), lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai Nr. 25 1981 (heretter straffeprosessloven, forkortet strpl.) og lov om strafferegistrering av 11.juni Nr.52 1971 (heretter strafferegistreringsloven, forkortet strrl.) aktuelle som relevante kilder. Rettsprinsipper og reelle hensyn kan også få betydning for spørsmålet.

Hovedtyngden av materiale for oppgaven har jeg funnet i straffeprosessloven, politiloven, strafferegisterloven, rettspraksis, forarbeider og juridisk teori, se litteraturlisten.

1.3 Begreper i oppgaven

Personer som infiltrasjonen sikter mot vil betegnes som ”objektet” videre i oppgaven. ”Tredjemenn” er personer som ikke er målet for infiltrasjonen, men som likevel blir berørt ved å være til stede eller på annen måte blir berørt. Hvem som er objekter og hvem som er tredjemenn kan være uklart i den konkrete situasjonen, da infiltrasjonen kan ha som formål å avsløre hvilke personer i et miljø som har befatning med et kriminelt forhold. I slike tilfeller vil det ikke være klart hvem som er objekter i forkant av infiltrasjonen. I slike tilfeller må alle som oppholder seg i miljøet som blir infiltrert derfor regnes som objekter. I situasjoner hvor infiltrasjonen brukes for å skaffe informasjon om en bestemt person vil alle andre som berøres av infiltrasjonen regnes som tredjemenn.

Den som utfører infiltrasjonen kan enten være en ansatt i politiet eller en som har fått i oppgave på vegne av politiet å foreta infiltrasjonen. Når det videre i oppgaven vises til en polititjenestemann som infiltrerer vil dette også kunne være en som ikke jobber i politiet, men som utfører infiltrasjonen på vegne av politiet.

1.4 Avgrensning og videre fremstilling

Jeg avgrensner mot å behandle lignende metoder som spaning og provokasjon. Nærmere omtale av grensen mot disse metodene blir gjort under punkt 2.1.

Videre i oppgaven vil jeg først og fremst gi en fremstilling av infiltrasjon som politimetode. Deretter vil jeg drøfte hvilke skranker det er for bruk av infiltrasjon og hvilke konsekvenser det får at grensene er overtrådt, før jeg over til å drøfte når politi og påtalemyndighet kan bruke opplysninger som har fremkommet under infiltrasjon.

2 Litt om infiltrasjon

2.1 Hva er infiltrasjon

Infiltrasjon er en politimetode som brukes i den hensikt å skaffe informasjon om kriminelle forhold. Metoden har blitt definert som det ”at en polititjenestemann eller en som opptrer på vegne av politiet uten å gi seg til kjenne holder kontakt med en person eller gruppe av personer for å hente ut informasjon”³. Det som kjennetegner metoden er altså at informasjonen innhentes ved å utnytte objektets villfarelse om politiets identitet. Et typisk eksempel på infiltrasjon er når en polititjenestemann med påkledning og oppførsel som en bruker av narkotika oppsøker et narkotikamiljø for å skaffe informasjon om en stor innførsel av narkotika som politiet har fått tips om. Som Hopsnes⁴ sier vil objektet tro at ”han samtaler med en fortrolig, mens han i realiteten gir opplysninger til politiet”. Gjennom samtaler med personer i miljøet eller lytting til andres samtaler kan politiet få nyttig informasjon om kriminelle forhold, som kan være umulig eller vanskelig å skaffe på andre måter.

Infiltrasjon har en del likhetstrekk med andre metoder som politiet benytter seg av i sitt arbeid, som for eksempel provokasjon og spaning. Det må derfor trekkes en grense mot disse metodene. Grensen mot spaning er nærmere omtalt i NOU 1997: 15 avsnitt 4.2.8.1; ”kjernen i all spaning er at den forutsettes å være passiv. I den grad polititjenestemannen som spaner utviser en form for aktivitet i forhold til det miljøet det spanes på, vil spaningen gli over i infiltrasjon”. Spaning skiller seg altså fra infiltrasjon ved at det ikke er direkte kontakt mellom politiet og objektet, men at informasjonen innhentes ved ren observasjon. Infiltrasjon forutsetter også at innblanding skjer ovenfor en mer bestemt gruppe overtredere enn den generelle befolkning, som for eksempel patruljering ved sivile politibiler innebærer⁵. Dette utelukker at opplysninger politiet har fått tak i ved tilfeldige observasjoner regnes som infiltrasjon.

Grensen mot spaning har imidlertid ingen rettslig betydning, da også spaning er en ulovfestet politimetode hvor rekkevidden av metoden må trekkes på tilsvarende måte som grensene for bruk av infiltrasjon. Dersom politiets handlinger blir ansett for å være ulovlig har det liten

³ NOU 2004: 6 s. 24

⁴ Roald Hopsnes "Provokasjon som politimetode", *Jussens Venner*, 2003 s. 18-86 (s. 34)

⁵ NOU 2004: 6 s. 81

betydning om handlingen kan karakteriseres som spaning eller infiltrasjon. Derimot vil det være av større betydning å trekke grensen opp mot provokasjon, da dette er en politimetode som bare kan benyttes når bestemte materielle og prosessuelle krav er oppfylt⁶.

Grensen oppad mot provokasjon kan også være vanskelig å trekke. Denne grensen er omtalt i et av riksadvokatens rundskriv⁷: ”Provokasjon kan sies å foreligge når politiet ved infiltrasjon eller bruk av personer påvirker straffbare handlinger som andre foretar for å bedre sin kunnskap om eller kontroll med et hendelsesforløp. Dersom hendelsesforløpet ikke påvirkes, men politiet samler informasjon ved å være tilstede uten å gi seg til kjenne, foreligger infiltrasjon”. Et viktig skille er altså at politiet ved infiltrasjon ikke forsøker å påvirke objektene til å foreta handlinger, men kun samler den informasjonen som er tilgjengelig. Grensen mot bevisprovokasjon er spesielt vanskelig å trekke, og må omtales noe nærmere.

Der ”provokasjonshandlingen bare tar sikte på å fremskaffe bevis for *allerede begåtte handlinger*” foreligger det bevisprovokasjon⁸. Formålet med provokasjonen er altså ikke å påvirke en handling, men å provosere frem en forklaring eller annet forhold som kan brukes som bevis. Grensen mot infiltrasjon må derfor trekkes slik at infiltrasjon forutsetter at politiet ikke aktivt forsøker å få objektet til å forklare seg om et spesielt straffbart forhold som han selv har begått. Dersom objektet derimot uoppfordret forteller politiet opplysninger som kan brukes som bevis forholder dette seg annerledes, og kan ikke betraktes som provokasjon. Oppgavens tema er infiltrasjon, og det er i utgangspunktet avgrenset mot behandling av provokasjon som etterforskningsmetode. Bevisprovokasjon har imidlertid så mange likhetstrekk med infiltrasjon at disse metodene til en viss grad overlapper hverandre. Skranker for bruk av infiltrasjon kan derfor også gjelde for bruken av bevisprovokasjon.

2.2 Infiltrasjonens bruksområde og omfang

Infiltrasjon blir brukt som et middel i politiets arbeid med kriminalitetsbekjempelse. Kriminalitetsbekjempelse består først og fremst av konkrete straffesaker, herunder etterforskning og strafforfølgning, men også av forebyggende arbeid. Forebyggende arbeid

⁶ Rundskriv 2/2000 Vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode

⁷ Rundskriv 2/2000 III punkt 1

⁸ Rundskriv 2/2000 III punkt 2.2

har som formål av avskrekke fra og avdekke kriminell virksomhet⁹. For det videre arbeidet med oppgaven er det nødvendig å klargjøre i hvilken grad infiltrasjon brukes utover den funksjon den har som etterforskningsmetode, herunder om den også brukes i forbindelse med forebyggende arbeid.

Jeg behandler først infiltrasjon som etterforskningsmetode. Infiltrasjon regnes som en utradisjonell etterforskningsmetode¹⁰. Med etterforskningsmetode menes de tiltak politiet benytter ved etterforskning av straffbare forhold. Etterforskning foretas når det er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold, jf strpl. § 224 første ledd. Fra og med dette tidspunktet vil nærmere undersøkelser og innsamling av informasjon regnes som etterforskning, og saksbehandlingen reguleres av straffeprosessloven.

Forebyggende arbeid regnes som de tiltak politiet foretar frem til det tidspunktet det foreligger grunn til å iverksette etterforskning, og reguleres av politiloven. Det vil altså være tiltak som ikke er tilknyttet et konkret straffbart forhold. I forhold til denne oppgaven er det først og fremst kriminaletterretning som er av interesse i forhold til forebyggende arbeid.

Kriminaletterretning regnes som innsamling, bearbeiding og vurdering av opplysninger for å avdekke kriminalitet i samfunnet¹¹. Grensen mellom forebyggende arbeid, særlig etterretningsvirksomhet, og etterforskning er vanskelig å trekke. Desto mer miljø- og personfokusert etterretningen blir, desto større grunn er det for å regne tiltakene som etterforskning, selv om det ikke foreligger mistanke om et konkret straffbart forhold. Av plasshensyn velger jeg å vise til andres arbeid om denne avgrensningen¹². Ved politimetodeutvalgets arbeid med forebyggende politimetoder, la utvalget til grunn at infiltrasjon er en politimetode som blir benyttet i forebyggende arbeid¹³.

At infiltrasjon kan brukes både i etterforskning og forebyggende arbeid sier imidlertid lite om omfanget av bruken, og dette er noe uklart. For å ivareta metodens effektivitet og av hensynet til politiets sikkerhet har politiet og påtalemyndigheten vært forsiktige med å gi informasjon om hvor hyppig metoden brukes, og det er derfor også vanskelig å si noe konkret om

⁹ NOU 2003: 21 s. 59

¹⁰ Selv om metoden ble omtalt som en av de mer tradisjonelle etterforskningsmetoder i Ot.prp. nr.64 (1998-1999) s. 122, regnes infiltrasjon normalt som en utradisjonell etterforskningsmetode, jf NOU 1997: 15 avsnitt 4.2.8.2 og Rt-1984-1076

¹¹ Tor-Geir Myhrer, *Personvern og samfunnsforvar*, Oslo 2001 s. 26

¹² Tor-Geir Myhrer s. 26 flg. og NOU 2006: 4 s. 171

¹³ NOU 2004: 6 punkt s. 175

omfanget av bruken. Et forhold er imidlertid at metoden ofte bare brukes som grunnlag for videre etterforskningskritt med ordinære metoder. Dermed vil det ikke være nødvendig å bruke opplysningene fra infiltrasjonen under iretteføring av saken, og påtalemyndigheten unngår derfor at bruk av metodens omfang avsløres. Det faktum at infiltrasjon kan være vanskelig og ikke uten risiko for politiet å gjennomføre tyder på at bruken likevel er noe begrenset. Også ressurs hensyn tilsier det samme. Disse hensynene gjør det også sannsynlig at bruken av infiltrasjon er begrenset til bekjempelse av alvorlig kriminalitet, selv om denne antagelsen ikke kan baseres på sikre kilder. En mulig avgrensning for bruk av metoden kan være gitt i riksadvokatens interne retningslinjer om infiltrasjon.

2.4 Infiltrasjonens rettslige grunnlag

Infiltrasjon som politimetode er i likhet med flere andre politimetoder ikke regulert i lov¹⁴. Det har vært en alminnelig oppfatning hos lovgiver, politi og påtalemyndigheten at visse etterforskningsmetoder kan hjemles i den alminnelige handlefrihet, og infiltrasjon er en av disse¹⁵.

Spørsmålet om bruk av ekstraordinære etterforskningsmetoder forutsetter hjemmel i lov ble drøftet i den grunnleggende dommen på området, Rt-1984-1076. I denne saken trådte politiet inn i en avtale om kjøp av narkotika. Med hjelp av kjøpers mobiltelefon utga politiet seg for å være den reelle kjøperen, og politiet gjennomførte avtalen ved å få narkotikaen overlevert og betalt. Spørsmålet i saken var om bevisene fremskaffet under provokasjonen var ulovlig innhentet og av den grunn måtte avskjæres. For å svare på dette måtte retten ta stilling til om bruk av ekstraordinære etterforskningsmetoder forutsetter hjemmel i lov. Høyesterett besvarte spørsmålet negativt og uttalte at ”når lovgiver har avstått fra å gi regler om bruk av ekstraordinære metoder, har det ikke vært ut fra den forutsetning at slike metoder skulle være helt forbudt. Meningen har vært at grensen bør trekkes av domstolene i det enkelte tilfelle”.

Etter denne uttalelsen har det vært klart at infiltrasjon som politimetode ikke behøver hjemmel i lov. En annen ting er at adgangen til å benytte infiltrasjon ikke er ubegrenset. Det blir uttalt videre i Rt-1984-1076 at ”det betyr selvsagt ikke at det ikke gjelder skranker for hvorvidt og under hvilke forutsetninger politiet har adgang til å gripe til ekstraordinære

¹⁴ For eksempel spaning og provokasjon

¹⁵ Ot.prp. nr.64 (1998-1999) s. 16

etterforskningsmetoder. I mangel av lovregulering må skrankene bero på slike alminnelige rettsprinsipper som ligger til grunn for vår strafferettspleie". Denne uttalelsen er kjernen for oppgavens problemstilling. Når metoden ikke er regulert i lov, vil grensen for metodens lovlige anvendelse avgjøres på bakgrunn av andre rettskilder, og disse skal vi se nærmere på nedenfor.

3 Skranker for bruk av infiltrasjon som politimetode

3.1 Legalitetsprinsippet som skranke for bruk av infiltrasjon

Legalitetsprinsippet er et ulovfestet prinsipp av konstitusjonell rang som innebærer et forbud mot at staten griper inn i borgernes rettigheter uten hjemmel i lov. Først og fremst regulerer legalitetsprinsippet rettslige inngrep fra statens side, men det er antatt at legalitetsprinsippet også gjelder vern av faktiske handlinger, som bruk av infiltrasjon og andre politimetoder vil være¹⁶. Dette ble også lagt til grunn i Rt-1995-20 hvor retten kom til at politiets tvangsmedisinering av en person ved uttransportering med fly var en inngripende integritetskrenkelse som ut fra legalitetsprinsippet behøvde hjemmel i lov for å være akseptabel. Dommen viser at legalitetsprinsippet gir vern mot politiets faktiske handlinger¹⁷.

Legalitetsprinsippet kan få betydning for bruken av politimetoder på to måter. Dersom bruken av metoden som sådan utgjør et inngrep i borgernes rettigheter medfører dette et krav om at metoden må lovreguleres for å være lovlige. Romavlytting er et eksempel på en politimetode som må ha hjemmel i lov for at politiet kan benytte metoden. Legalitetsprinsippet utgjør her et generelt forbud mot å anvende romavlytting i ethvert tilfelle hvor det ikke har grunnlag i lov. En kan derfor si at bruk av romavlytting som sådan krever hjemmel i lov. Dersom bruk av en metode ikke i seg selv utgjør et inngrep som krever hjemmel i lov, blir spørsmålet videre hvilke skranker prinsippet setter for bruken av metoden i konkrete tilfeller. Det kan for eksempel tenkes at bruk av en ulovfestet, men lovlige politimetode, som for eksempel spaning, blir så intensiv i det konkrete tilfellet at spaningen medfører en krenkelse av interesser som er vernet av legalitetsprinsippet.

¹⁶ Ragnar L. Auglend, Henry John Mæland og Knut Røsandhaug, *Politirett*, 2. utgave, Oslo 2004 s. 400

¹⁷ Hopsnes er av samme oppfatning, jf Roald Hopsnes "Legalitetsprinsippet", Raymond Solberg s. 95

Før jeg går nærmere inn på disse spørsmålene kan det være nyttig å se litt på hva slags rettigheter det er legalitetsprinsippet verner. For det første er det klart at legalitetsprinsippet verner mot fysiske inngrep og inngrep i den personlige frihet, for eksempel ransaking og anholdelse. Det er imidlertid mer uklart hvorvidt det er et vern mot psykiske inngrep og vernets eventuelle utstrekning. Hopsnes¹⁸ har uttalt at ”legalitetsprinsippet i liten grad [har] vært ansett å verne om den psykiske integritet eller privatlivets fred”. På den andre siden har Hopsnes på bakgrunn av retten til privatliv og familieliv etter EMK, argumentert for at legalitetsprinsippet bør få anvendelse også for menneskets psykiske tilstand, og at dette gjelder spesielt innen det private rom. Han uttaler videre at ”mens grensene for inngrep i form av begrensninger i bevegelsesfriheten og den fysiske integritet normalt er relativt enkle å trekke, er grensen for inngrep i den private sfære meget problematisk. Inngrepsterskelen vil variere etter tiltakets art, omfang og varighet. Dersom det offentliges samlede kontroll med individet blir stor, kan dette tale for å utvide legalitetsprinsippets forbudsnorm av hensyn til frihet som verdi”¹⁹. Hopsnes er altså av den oppfatning at legalitetsprinsippet bør få anvendelse også på psykiske inngrep.

Forarbeidene til endringslov om etterforskningsmetoder, Ot.prp.nr.64 (1998-1999) har lagt til grunn at legalitetsprinsippet kan sette skranker for utøvelsen av etterforskningsmetoder som griper inn i den personlige sfære. Det ble uttalt at ”rent unntaksvis kan det imidlertid tenkes at spaning eller annet tiltak blir så intensiv, og at inngrepet i den personlige sfære blir så stort at legalitetsprinsippet krever hjemmel i lov”. Uttalelsen åpner altså for at også inngrep i den personlige sfære er vernet av legalitetsprinsippet, selv om dette kun er tilfelle rent unntaksvis. At legalitetsprinsippet verner den psykiske integritet og privatlivets fred er også lagt til grunn av politimetodeutvalget som ble opprettet for å vurdere politimetoder i forebyggende øyemed. Politimetodeutvalgets uttalte at ”det er ingen tvil om at for eksempel romavlytting og telefonavlytting krever hjemmel i lov også i medhold av legalitetsprinsippet”²⁰. Disse metodene medfører et inngrep i den psykiske integritet og privatlivets fred, og uttalelsen trekker i retning av at legalitetsprinsippet verner også slike rettigheter.

På bakgrunn av det samlede rettskildegrunnlaget mener jeg det er grunnlag for å legge til grunn at legalitetsprinsippet utgjør en skranke for hvilke inngrep politiet kan gjøre i den

¹⁸ Hopsnes, Provokasjon som politimetode, s. 31. I motsatt retning, Ragna Aarli, vern av privatlivets fred, s. 541

¹⁹ Hopsnes, legalitetsprinsippet, s.120 flg.

²⁰ NOU 2004: 6 s.43

personlige integritet. Hvor grensen trekkes må imidlertid avgjøres konkret i det aktuelle tilfellet etter en vurdering av blant annet metodens art, omfang og varighet.

Som vi har sett ovenfor er ikke bruk av infiltrasjon som sådan i strid med legalitetsprinsippet. Dette fremgår klart av Rt-1984-1076 hvor det uttales at det ”i og for seg er (...) klart at enkelte etterforskningskritt representerer et slikt inngrep ovenfor den det rettes mot, at det ut fra legalitetsprinsippet må kreves lovhjemmel. Men jeg kan ikke se at bruk av slike ekstraordinære etterforskningsmetoder som det er tale om i vår sak, er av en slik art”. Selv om denne saken gjaldt bruk av provokasjon, må uttalelsen på bakgrunn av konteksten i dommen tolkes slik at den også omfatter bruk av infiltrasjon. Dommen viser at politiets bruk av manipulative metoder i seg selv ikke er tilstrekkelig til å aktualisere et lovkrav.

Spørsmålet blir imidlertid hvilke skranker legalitetsprinsippet setter for den konkrete bruken av infiltrasjon i hvert tilfelle. Utgangspunktet er at infiltrasjon som den klare hovedregel kan gjennomføres uten hjemmel i lov, og dette tilsier at det skal mye til før legalitetsprinsippet medfører en skranke for hva politiet kan foreta seg under infiltrasjonen. Dette var også oppfatningen i Ot.prp.nr.64 (1998-1999) s.16 hvor det uttales at ”det skal mye til” før inngrepet i den personlige sfære blir så stort at legalitetsprinsippet krever hjemmel i lov.

Spørsmålet vil først og fremst bero på hvilke interesser det er som krenkes under infiltrasjonen, og om krenkelser av disse interessene kan karakteriseres som et inngrep i vedkommendes psykiske integritet eller privatlivets fred. Bruk av infiltrasjon vil medføre krenkelser av ulike interesser, da infiltrasjonen kan ha svært ulik karakter. Infiltrasjonen kan være alt fra enkelttilfeller til langvarige situasjoner der politiet infiltrerer miljøer, organisasjoner og arbeidsplasser for å avdekke organisert kriminalitet²¹. Bruk av infiltrasjon i disse ulike situasjonene vil medføre forskjellige interessekrenkelser, og alle interessene er ikke like beskyttelsesverdige. Infiltrasjonen behøver for eksempel ikke krenke mer enn interessen til å ikke bli utsatt for innblanding fra staten²². Det kan for eksempel være snakk om et spørsmål fra en polititjenestemann til en person i miljøet som infiltreres om hvor en bekjent av vedkommende befinner seg. At objektet blir ”lurt” til å svare ved at politiet blander seg inn hans miljø og utgir seg for å være en annen enn den han er, kan neppe anses som et inngrep i interesser som er vernet av legalitetsprinsippet. På den andre siden av skalaen kan

²¹ Lignende eksempel i NOU 2004: 6 s. 81

²² Eksempel tatt fra Hopsnes, Provokasjon som politimetode, s. 31.

bruk av infiltrasjon innebære at objektets rett til privatliv krenkes ved at infiltrasjonen skjer i objektets hjem, arbeidsplass eller annet lukket lokale over lang tid. Slike infiltrasjoner vil i større grad berøre retten til privatliv, det vil si interesser som er vernet av legalitetsprinsippet.

Infiltrasjonens intensitet og varig må tillegges stor betydning for spørsmålet om bruken er i strid med legalitetsprinsippet²³. En intensiv infiltrasjon vil i større grad krenke retten til privatliv og/eller den psykiske integritet, da tiltaket vil få likheter med alminnelig overvåkning. En infiltrasjon som går ut på å kartlegge enhver bevegelse eller handling hos objektet, vil derfor lettere komme i strid med legalitetsprinsippet enn ved mindre intensive tiltak. Dersom infiltrasjonen også blir av langvarig karakter, vil dette i enda større grad gripe inn i objektets personlige sfære. Desto lenger og mer intensiv infiltrasjonen blir, desto nærmere beveger politiet seg grensen for ulovlig bruk av infiltrasjon. Det er imidlertid ikke mulig å fastslå noen konkret grense for verken intensitet eller varighet. Disse forholdene må derimot vurderes opp mot andre forhold som kan få betydning for infiltrasjonens lovlighet.

I den videre vurderingen av om et tilfelle av infiltrasjon er i strid med legalitetsprinsippet vil det være relevant hvor infiltrasjonen skjer. Dette har sin sammenheng med at de vernede interesser etter legalitetsprinsippet er størst utsatt i bestemte situasjoner. Retten til privatliv vil for eksempel ikke krenkes på samme måte i det offentlige rom som i private rom. Bakgrunnen til dette er at en ikke kan ha samme berettiget forventning om å få utøve privatliv i det offentlige rom, da en må regne med at en kan bli observert av andre personer som er tilstede. På en annen måte kan en si at vedkommende til en viss grad har akseptert å ikke få ha privatlivet i fred, når en utøver dette med andre personer til stede. Dette tilsier at retten til privatliv ikke er vernet av legalitetsprinsippet, så lenge infiltrasjonen skjer i det offentlige rom. Dette er også lagt til grunn av politimetodeutvalget i NOU 2004: 6 s.82. Utvalget viser til at den alminnelige oppfatningen i norsk rett har vært at infiltrasjon ikke krever hjemmel i lov, og uttaler følgende; ”utvalget er enig at det internrettslige legalitetsprinsipp ikke setter skranker for infiltrasjon så lenge politiet begrenser sin virksomhet til det offentlige rom, og virksomheten ikke blir for langvarig eller massiv”. Dette tilsier at legalitetsprinsippet ikke setter skranker for bruk av infiltrasjon i det offentlige rom.

²³ Hopsnes, legalitetsprinsippet, s. 120 flg.

Spørsmålet videre blir om infiltrasjon kan aksepteres når det ikke lenger skjer i det offentlige, men i det private rom. I og med at metodeutvalget uttalte at infiltrasjon ikke er i strid med legalitetsprinsippet så lenge det skjer i det offentlige rom, må uttalelsen tolkes slik at utvalget mener at infiltrasjon i det private rom *kan* være i strid med prinsippet. Når infiltrasjonen foretas i det private rom har metoden en annen karakter enn i det offentlige. Personene som blir infiltrert vil generelt ha en større forventning om å ikke bli forstyrret av uvedkommende. Interessen av å ikke bli forstyrret vil imidlertid bare få betydning i forhold til legalitetsprinsippet i den grad forstyrrelsen griper inn i privatlivet. Vedkommendes interesse i at staten ikke blander seg inn i og avdekker kriminelle forhold, som er formålet med infiltrasjonen, er selvsagt ikke vernet av legalitetsprinsippet. Ut fra dette må det være forsvarlig å konkludere med at legalitetsprinsippet bare vil kunne få betydning i form av å sette skranker for bruk av infiltrasjon, der vedkommende som infiltreres har en berettiget forventning om å utøve privatliv.

En slik forventning vil først og fremst foreligge når vedkommende er i private hjem. Hensyn til vedkommendes privatliv tilsier at infiltrasjon ikke bør aksepteres i private hjem. Et moment som trekker i motsatt retning er at infiltrasjon i et privat hjem forutsetter at det foreligger en invitasjon. En slik invitasjon kan tilsi at vedkommende har tatt en risiko for å bli forstyrret i sitt privatliv, og dermed ikke lenger har en berettiget forventning om å utøve dette i fred for uvedkommende. En slik aksept av risiko taler i utgangspunktet for at infiltrasjonen ikke er i strid med legalitetsprinsippet. Jeg finner støtte for dette synspunktet ved å trekke paralleller til bruk av avlytting av samtaler en selv deltar i. Det er i forhold til slik avlytting uttalt av metodeutvalget i NOU 1997: 15 punkt 4.2.6.3 at ”som et utgangspunkt må en selv være ansvarlig for hvem en samtaler med hva om og være forberedt på at samtaleparten kan bringe dette videre”. På samme måte kan det anføres at en selv må være ansvarlig for hvem en inviterer inn i sitt private hjem, og hva en samtaler med denne om. Det forhold at invitasjonen har grunnlag i en villfarelse hos objektet om polititjenestemannens virkelige identitet, og dermed er avgitt under feil forutsetninger behøver derfor ikke medføre at enhver infiltrasjon i det private hjem er i strid med legalitetsprinsippet.

Et moment som trekker i retning av at infiltrasjon i det private hjem utgjør et inngrep i den private sfære er at infiltrasjonen kan berøre andre enn vedkommende som er objektet for infiltrasjonen. Privatlivet til objektets familie vil også kunne bli krenket når disse er tilstede. Krenkelse av deres privatliv utgjør et større inngrep, da de ikke selv har noen tilknytning til

det forhold som forårsaket infiltrasjonen. I forbindelse med lovregulering av romavlytting ble det uttalt at ”som ved andre ekstraordinære etterforskningsmetoder, er romavlytting særlig betenkelig når den retter seg mot uskyldige personer som mistenkes for en forbrytelse, eller rammer tredjepersoner som er til stede der romavlyttingen skjer, for eksempel den mistenktes familiemedlemmer”²⁴. Muligheten for at tredjemenns privatliv blir berørt av infiltrasjonen er et moment som taler for at metoden må begrenses i slike tilfeller. Dette taler for at grensen for lovlig bruk av infiltrasjon vil være noe snevrere i private hjem enn andre steder. Det er imidlertid ingen holdepunkter for at bruk av infiltrasjon i private hjem alltid vil innebære et inngrep i personers personlige sfære og hvorvidt infiltrasjon i slike tilfeller vil være i strid med legalitetsprinsippet må bero på en totalvurdering. Som vi har sett ovenfor vil momenter som tiltakets intensitet og varighet være relevante momenter. Etter dette er det vanskelig ut fra legalitetsprinsippet å sette opp absolutte skranker for bruk av infiltrasjon, men det er gode grunner for å trekke grensen for lovlig infiltrasjon noe snevrere når infiltrasjonen skjer i det private hjem enn andre steder.

Selv om det vil kunne være nyttig for politiet å infiltrere et privat hjem, er det mer praktisk at infiltrasjonen skjer i andre private rom som er mer typiske lokaler for kriminell virksomhet, som for eksempel klubblokaler, kontorer, hotellrom og lignende. Jeg går derfor over til å drøfte hvilke skranker legalitetsprinsippet setter for bruk av infiltrasjon i slike lokaler.

I forhold til inngrep i den personlige sfære vil bruk av infiltrasjon i slike private rom stå i en mellomstilling i forhold til infiltrasjon i offentlige rom og private hjem. Som det er uttalt i Ot.prp. nr.60 (2004-2005) s.98 i forbindelse med romavlytting, ”er grunn til å tro at også (ikke bare i private hjem)²⁵ avlytting av kontorer, hotellrom og endog på offentlig sted, av mange vil føles som en betydelig integritetskrenkelse”. Infiltrasjon skiller seg imidlertid fra bruk av avlytting, ved at objektet for infiltrasjonen har mulighet til unnløse å gi informasjon ved å forholde seg taus og ellers unngå kommunikasjon med personen som infiltrerer. Den integritetskrenkelse som eventuelt oppstår ved bruk av infiltrasjon kan derfor ikke regnes som like inngripende. Objektet kan heller ikke ha samme forventinger om å utøve privatliv i disse lokalene, og krenkelsen av denne interessen kan av samme grunn som anført om infiltrasjon på offentlige steder ovenfor vanskelig være tilstrekkelig til å utgjøre et inngrep som krever hjemmel i lov.

²⁴ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s. 97

²⁵ Min klamme

Legalitetsprinsippets uklare utstrekning medfører som vi har sett i liten grad absolutte skranker for bruk av infiltrasjon. Utgangspunktet er at infiltrasjon kan gjennomføres uten at legalitetsprinsippet setter begrensninger. En liten reservasjon må imidlertid gjøres for intensiv og langvarig infiltrasjon, særlig når det skjer i det private hjem eller annet sted som objektet har en berettiget forventning om å få utøve privatliv.

3.2 EMK art. 8 som skranke for bruk av infiltrasjon

Videre skal vi se på hvorvidt EMK art. 8 får betydning for bruk av infiltrasjon som politimetode. Den europeiske menneskerettskonvensjon setter skranker for hvilke handlinger offentlige myndigheter kan foreta seg ovenfor borgerne, jf menneskerettighetsloven §§ 2 og 3. Bestemmelsen utgjør et vern av den private sfære, der eventuelle inngrep i denne rettigheten må være ”i samsvar med loven” og være ”nødvendig i et demokratisk samfunn” av hensyn til nærmere angitte formål, jf art. 8 nr.2. Dersom infiltrasjonen griper inn i rettigheter som er vernet av art. 8 nr.1 kan dette innebære et brudd med Norges forpliktelser etter konvensjonen. Hvilke konsekvenser dette får for objektet blir nærmere redegjort i punkt 3.4

3.2.1 Inngrep i rettigheter etter EMK art. 8 nr 1

Også i forhold til art. 8 kan det være nyttig å se noe nærmere på de rettigheter som generelt er vernet av bestemmelsen. Etter bestemmelsen har enhver ”rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og korrespondanse”. Disse fire rettighetene kan være vanskelige å skille fra hverandre, og i praksis har den europeiske menneskerettsdomstol, fra nå av omtalt som EMD, i liten grad skilt rettighetene fra hverandre²⁶. Felles for de fire rettighetene er at alle verner om den private rettssfære, og av plasshensyn vil jeg ikke gå nærmere inn på individuelle forskjeller i disse rettighetene her. Retten til privatliv er et vidt begrep som ikke bare omfatter den private sfære, men også retten til å etablere og utvikle kontakt med andre mennesker²⁷. Kjernen i vernet er den fysiske integritet, men også inngrep i den psykiske integritet nyter til en viss grad vern av denne bestemmelsen²⁸. I forhold til infiltrasjon er det inngrep i den psykiske integritet som er av interesse, og vi skal se litt nærmere på omfanget av dette vernet. EMD har i en rekke saker vist at for eksempel overvåkning faller inn under

²⁶ NOU 2004: 6 s. 36 og Erik Møse, *Menneskerettigheter*, Oslo 2002 s. 400

²⁷ Møse s. 401

²⁸ Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter*, 2.utgave, Bergen 2007 s. 175

bestemmelsen. I EMDs dom av 6.sept. 1978 *Klass mfl. mot Tyskland* var det spørsmål om regler om kontroll av brev, post og telekommunikasjon var konvensjonsstridig på grunn av myndighetenes manglende plikt til å underrette objektene om at de var blitt overvåket. For å ta standpunkt til dette måtte domstolen først ta standpunkt til om overvåkingen utgjorde et inngrep i rettigheter etter art. 8 nr 1. Verken kommisjonen eller de tyske myndighetene hadde bestridt at overvåkingen utgjorde et inngrep, og domstolen uttalte i avsnitt 41 ”clearly, any of the permitted surveillance measures, once applied to a given individual, would result in an interference by a public authority with the exercise of that individual’s right to respect for his private and family life and his correspondence.”

Dommen viser at overvåking som brevkontroll, romavlytting og telefonavlytting som hovedregel faller inn under den vernede sfæren etter art. 8. Senere er dette også lagt til grunn i en rekke avgjørelser fra EMD²⁹. Ut fra dette kan det slås fast at art. 8 nr 1 gir vern for den psykiske integritet. Derimot er det mer usikkert hvor omfattende dette vernet er, herunder om infiltrasjon kan utgjøre et inngrep i dette vernet. Metodeutvalget har lagt til grunn at infiltrasjon kan falle inn under bestemmelsen, men er usikre på hvor grensene går. Spørsmålet må vurderes nærmere i lys av relevant praksis fra EMD.

I EMDs dom av 15. juni 1992 *Lüdi mot Sveits* var det spørsmål om politiets bruk av telefonavlytting og infiltrasjon ved bruk av politiagent (undercover agent) var et inngrep i Lüdis rett til respekt for sitt privatliv. Begge metoder var brukt som ledd i etterforskning av narkotikaomsetning. Domstolen kom til at telefonavlyttingen var et inngrep i klagerens privatliv og korrespondanse, men slik saken lå an utgjorde ikke bruk av politiagenten noe inngrep i klagerens privatliv, jf avsnitt 40. Det ble uttalt: ”on the other hand, the Court agrees with the government that in the present case the use of an undercover agent did not, either alone or in combination with the telephone interception, affect private life within the meaning of Article 8”. Dommen viser først og fremst at bruk av infiltrasjon som sådan, herunder politiagenter, ikke vil innebære et inngrep i objektets rett til respekt for sitt privatliv³⁰. På den andre siden kan dommen ikke tolkes slik at enhver bruk av infiltrasjon vil være innenfor grensen av det som et individ må tolerere av innblanding fra myndighetene. Domstolen gikk

²⁹ EMDs dom av 12. mai 2000 *Khan mot Storbritannia*, 2. aug 1984 *Malone mot Storbritannia* og *Lüdi v Sveits*. Flere dommer om overvåking i Møse s. 408

³⁰ Møse av samme oppfatning, s. 351. Berg er derimot av den oppfatning at infiltrasjon som utgangspunkt må være en krenkelse av rettighetene etter art 8, jf Jens Petter Berg ”Bevisbruk under straffesak av opplysninger innhentet ved kommunikasjonskontroll eller infiltrasjon – en krenkelse av den menneskerettslige beskyttede taushetsplikt” Yulex, 2001 s. 59-74 s.69 flg.

svært konkret til verks i sin argumentasjon, og uttaler altså at infiltrasjonen ikke var i strid med retten til respekt for privatlivet ”in the present case”. Det kan derfor vanskelig utledes allmenne regler om når infiltrasjon kan brukes ut i fra denne dommen. Derimot kan det utledes momenter som er relevante for hvilke grenser art. 8 setter for bruk av infiltrasjon.

Domstolen viser i sin argumentasjon til at Lüdi selv måtte være klar over at han bedrev kriminell narkotikavirksomhet, og det som følge av dette var en risiko for at politiet ville oppsøke og forsøke å avsløre han ved hjelp av en politiagent. Dette må sees i sammenheng med at politiet i Tyskland hadde benyttet samme metoden ovenfor Lüdi ved en tidligere anledning, se avsnitt 8. Det forhold at Lüdi var en tidligere bekjent av politiet, og at han måtte regne med å være i politiets søkelys ble altså tillagt vekt i denne saken. Etter dette vil objektets eget forhold kunne få betydning for når bruk av infiltrasjon kan gjøres innenfor grensene av art. 8. Det er derfor sannsynlig at infiltrasjoner som berører tredjepersoner uten tilknytning til forholdet som begrunnet infiltrasjonen vil nærme seg grensen for inngrep etter art. 8 noe raskere enn ved infiltrasjon av tidligere straffede personer eller ellers bekjente av politiet.

Et annet forhold i dommen var at selve infiltrasjonen, det vil si kontakten mellom Lüdi og politiagenten, var verken spesielt langvarig eller intensiv. Kontakten bestod av fem separate møter og et ukjent antall telefonsamtaler. Kontakten foregikk under en tidsperiode på ca tre måneder, se avsnitt 12. Dette forholdet ble ikke nevnt eller tillagt vekt av domstolen i dens premisser, men dommen utelukker likevel ikke at en mer intensiv og langvarig infiltrasjon i andre tilfeller kan få et annet utfall. I denne sammenheng viser jeg til at metodeutvalget har lagt til grunn at infiltrasjon kan falle inn under art. 8 og som uttaler at ”sentrale momenter vil være varigheten og intensiteten av politiets innblanding”³¹.

Det følger også av EMDs dom av 25. sept. 2001 *P.G. og J.H. mot Storbritannia* avsnitt 57 at det beror på en helhetsvurdering om en etterforskningsmetode innebærer et inngrep i privatlivet. Uttalelsen i avsnitt 57 relaterte seg riktignok til vern av inngrep i det offentlige rom, men det er ikke tvilsomt at infiltrasjonen også kan utgjøre et inngrep når det har foregått i det private rom. Det følger allerede av ordlyden i art. 8 at det private hjem har et ekstra sterkt vern mot innblanding fra offentlige myndigheter. Helhetsvurderingen kan også betraktes som

³¹ NOU 2004: 6 s. 82

en vurdering av om innblandingen fra myndighetens side er tilstrekkelig kvalifisert til at metoden faller inn under art. 8³².

Momenter i denne vurderinger vil være varigheten og intensiteten av tiltaket³³. Dette følger blant annet av saken *P.G. og J.H. mot Storbritannia* og er også lagt til grunn av metodeutvalget og i juridisk litteratur³⁴. Utgangspunktet må være at det skal forholdsvis mye til før en infiltrasjon regnes som så intensiv at tiltaket er tilstrekkelig kvalifisert for å falle inn under art. 8³⁵. Det vises her til at fem møter mellom objekt og infiltratør ikke var tilstrekkelig til å regnes som inngrep etter art. 8 i saken *Lüdi mot Sveits*. I norsk rett er det også lagt til grunn at en telefonbestilling av narkotika fra en polititjenestemann under skjult identitet ikke var i strid med art. 8, jf Rt-2000-1345. Etter dette må det være snakk om noe mer enn korte møter eller kontakt over telefon. Der infiltrasjonen skjer ved innarbeiding av miljøer, organisasjoner og arbeidsplasser, vil innblandingens straks få et annet preg. Disse infiltrasjonene vil kunne bli både intensive og langvarige. Det er grunn til å tro at slike infiltrasjoner vil kunne være i strid med art. 8. Metodeutvalget er også av den oppfatning at ”hvis infiltrasjon inngår som ledd i en vedvarende og intens observasjon, vil det kunne oppstå hjemmelsproblem i forhold til EMK art 8 (1).”³⁶

Vernet etter art. 8 anses også for å være størst når politimetoder retter seg mot det private hjem³⁷. Spørsmålet blir da videre i hvilken grad en er beskyttet mot infiltrasjon i det private hjem. Det må være klart at det i hvert fall skal noe mindre til av både intensitet og varighet før infiltrasjonen blir i strid med retten til respekt for privatliv og hjem. Et annet spørsmål er imidlertid om enhver bruk av infiltrasjon i det private hjem vil utgjøre et inngrep i retten til respekt for rettighetene etter art. 8. Retten til respekt for privatliv og hjem krenkes i den grad at polititjenestemannen benytter en villfarelse om hans identitet til å skaffe seg adgang til objektets hjem. Om dette i seg selv er et kvalifisert inngrep i objektets rettigheter etter art. 8 er ikke nærmere avklart i praksis. Metodeutvalget antar at infiltrasjonen faller inn under vernet i art. 8 dersom politiet skaffer ”seg adgang til det private hjem ved å holde sin identitet

³² NOU 2004: 6 s. 81 og Hopsnes, Provokasjon som politimetode s. 32

³³ Aall s. 99 og 100

³⁴ NOU 2004: 6 s. 82 og Aall s. 99 og 100

³⁵ Aall er av samme oppfatning. Han uttaler at infiltrasjon som regel aksepteres, jf Aall s.361

³⁶ NOU 2004: 6 s. 82

³⁷ NOU 2004: 6 s. 36

skjult”.³⁸ Under henvisning til det sterke vernet privatlivet i det private hjem har etter ordlyden i bestemmelsen, antar jeg at vurderingen må være riktig.

Et annet moment som er relevant for om infiltrasjonen er i tråd med art. 8 er graden av mistanke som ligger til grunn for tiltaket³⁹. Dersom infiltrasjonen baserer seg på en svak mistanke må dette tillegges betydning i helhetsvurderingen om inngrepet var i tråd med art. 8 nr. 1. Et spørsmål er om dette momentet medfører at bruk av infiltrasjon i forbindelse med etterretning lettere vil kunne komme i strid med art. 8 nr 1 enn ved etterforskning.

Etterretningsvirksomhet settes i verk uten at det foreligger en konkret mistanke om et straffbart forhold. Formålet med virksomheten er å skaffe informasjon om kriminell virksomhet, og det er sannsynlig at uskyldige tredjemenn i denne prosessen blir berørt i større grad enn ved etterforskning av et straffbart forhold. Det er derfor grunn til å tro at infiltrasjon vil nærme seg grensene for et ulovlig inngrep raskere ved etterretning enn ved etterforskning av et konkret straffbart forhold.

3.2.2 Lovkravet i EMK art. 8 nr 2

Hvorvidt inngrepet anses som brudd med EMK vil avhenge av om krav til hjemmel og forholdsmessighet er oppfylt, jf art. 8 nr.2. Lovkravet etter art. 8 nr.2 er ikke like strengt som vårt internrettslige legalitetsprinsipp, og det er ikke nødvendigvis et krav om at inngrepet må ha hjemmel i lov. Det fremgår av Sunday Times-dommen at også ulovfestet rett kan godkjennes som rettslig grunnlag, så lenge regelen er tilgjengelig og tilstrekkelig presis til at borgerne kan innrette seg etter den⁴⁰. Saken gjaldt egentlig lovkravet etter art 10 nr.2, men det slått fast i senere praksis at lovkravet i art. 8 nr.2 tilsvarer kravet etter denne bestemmelsen⁴¹. Det fremgår også av EMDs dom av 2. august 1984 *Malone mot Storbritannia* at kravene til tilgjengelighet og forutsigbarhet ikke er like strenge ved etterforskning som når formålet er å styre folks atferd gjennom straffeforbud. Saken gjaldt kontroll av post og avlytting av telefonsamtaler i forbindelse med etterforskning av heleri. Retten uttalte at ”in particular, the requirement of foreseeability cannot mean that an individual should be enable to foresee when the authorities are likely to intercept his communications so that he can adapt his conduct accordingly.” Hensynet til etterforskningens effektivitet må etter dette tillegges vekt ved

³⁸ Politimetodeutvalget var av samme oppfatning, jf NOU 2004: 6 s. 82

³⁹ Aall s. 100 og NOU 2004: 6 s. 82

⁴⁰ Møse s. 100

⁴¹ EMDs dom av 25. mars 1983 *Silver mfl. mot Storbritannia* og *Malone mot Storbritannia*

vurderingen av hvordan regelen kommer til uttrykk. Infiltrasjon er en politimetode som skjer i det skjulte, og det er viktig at objektene som infiltreres ikke har tilstrekkelig kjennskap til metoden til at de kan unngå infiltrasjonen. Dette hensynet medfører imidlertid ikke at kravet til rettsgrunnlag totalt blir satt til side. Retten uttaler videre i saken *Malone mot Storbritannia* at ”nevertheless, the law must be sufficiently clear in its terms to give citizens an adequate indication as to the circumstances in which and the conditions on which public authorities are empowered to resort to this secret and potentially dangerous interference with the right to respect for private life and corresponding.” Etter dette må grunnlaget for infiltrasjon fremstå som så klart at borgeren kan finne ut, eventuelt med sakkyndig hjelp, om han er i en posisjon som kan gi grunnlag for inngrep i privatlivet⁴².

Det rettslige grunnlaget for bruk av infiltrasjon er ”den alminnelige handlefrihet”. I hvilke tilfeller infiltrasjon kan benyttes vil derfor bero på en negativ avgrensning, ved at det som ikke er forbudt, er lovlig. Politiets adgang til å benytte infiltrasjon er til en viss grad tilgjengelig, ved at enhver kan søke juridisk hjelp for å trekke grensene for den alminnelige handlefrihet. Regelen er imidlertid svært lite presis og det er vanskelig ut fra denne å beregne sin posisjon. Denne oppgaven viser nettopp hvor uklare grensene for bruken av infiltrasjon er, og denne uklarheten er et moment som trekker i retning av at rettsgrunnlaget ikke er presist nok til at lovkravet i EMK art. 8 nr 2 er oppfylt. Metodeutvalget er dessuten av den oppfatning at den alminnelige handlefrihet ikke kan danne grunnlag for inngrep i rettigheter etter EMK og viser til at EMD ikke godtok den alminnelige handlefrihet som grunnlag for politiets innsyn i postverkets og televerkets kunderegister i saken *Malone mot Storbritannia*. Etter dette må konklusjonen bli at den alminnelige handlefrihet ikke er tilstrekkelig hjemmel for å oppfylle lovkravet i EMK art. 8 nr 2.

Politiets og påtalemyndighetens adgang til å anvende infiltrasjon er regulert i interne retningslinjer som er hemmeligholdt av hensyn til metodens effektivitet og politiets sikkerhet. Et spørsmål er om disse retningslinjene kan tjene som hjemmelsgrunnlag for metoden. Kravet om at reglene må være tilgjengelig innebærer imidlertid at disse retningslinjene ikke kan tjene som rettsgrunnlag. Dette er også lagt til grunn i EMDs praksis. Det følger av dom 26. mars 1987 *Leander mot Sverige* at hemmelig retningslinjer ikke selv kan danne hjemmel for inngrepet, men derimot kan de utfylle lovgivningen så lenge den er tilstrekkelig klar.

⁴² NOU 2004: 6 s. 37

Konklusjonen må derfor bli at dagens rettslige grunnlag ikke oppfyller kravene til en tilgjengelig, klar og presis hjemmel, og lovkravet etter EMK art. 8 nr 2 er ikke oppfylt. I den grad infiltrasjonen utgjør et inngrep i rettighetene etter art. 8 nr 1, vil altså infiltrasjonen innebære et konvensjonsbrudd.

3.3 Politiretslige og straffeprosessuelle prinsipper som skranke for bruk av infiltrasjon

3.3.1 Behovsprinsippet⁴³

Behovsprinsippet innebærer et generelt krav om at tiltak må være nødvendig eller til vesentlig lette i tjenesten⁴⁴. Prinsippet er ikke ment som en selvstendig inngrepshjemmel, men får betydning både for spørsmålet om ulike politimetoder overhodet kan anvendes i det konkrete tilfellet og eventuelt hvordan disse utøves.

Prinsippet er et alminnelig forvaltningsrettslig prinsipp, og får anvendelse også på politiets og påtalemyndighetens virksomhet⁴⁵. Prinsippet er slått fast i blant annet Rt-1984-1076, Rt-1993-473 og er kodifisert i flere bestemmelser om politiets og påtalemyndighetens metodebruk, blant annet pl. § 6 og strpl. §§ 170a og 216c.

Prinsippet kan splittes opp i flere spesielle kumulative krav.⁴⁶ For det første følger det av subsidiaritetsprinsippet at det minst inngripende middelet skal forsøkes først. Det vil si at dersom spaning i det konkrete tilfellet må regnes som mindre inngripende enn infiltrasjon, må denne metoden anvendes før politiet benytter infiltrasjon. For politiets bruk av infiltrasjon i forebyggende øyemed fremgår dette direkte av pl. § 6 annet ledd, ”politiet skal ikke ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt”. Som det følger av ordlyden i bestemmelsen utgjør prinsippet ikke noen begrensning i valg av middel, dersom andre metoder må antas å være utilstrekkelige eller uhensiktsmessige. Dette innebærer at infiltrasjon kan brukes i de tilfeller andre metoder ikke er like styrkemessig eller innholdsmessig like gode som infiltrasjon⁴⁷. Dersom behovet for å bruke infiltrasjon endres med tiden, må politiet og påtalemyndigheten

⁴³ Prinsippet blir i politiretten også omtalt som et krav om indikasjon, se NOU 2004: 6 s. 128

⁴⁴ Auglend s. 413

⁴⁵ Auglend s. 107

⁴⁶ Auglend s. 414

⁴⁷ Auglend s. 414

imidlertid revurdere bruken av infiltrasjon. Det fremgår av Rt-2007-1172 avsnitt 40 at ”kravet til forholdsmessighet og bruk av minst inngripende virkemiddel må vurderes i tilknytning til hvert enkelt ledd i hendelsesutviklingen”. Saken gjaldt blant annet spørsmål om straff for tre polititjenestemenn for maktbruk ved pågrepelse, hvorav en av polititjenestemennene slo gjerningsmannen i hodet med en lommelykt. Retten kom til at polititjenestemannen som slo med lommelykt hadde gått utover grensene for lovlig maktutøvelse.

Videre innebærer behovsprinsippet et krav om at midlet ikke må være sterkere enn påkrevet for å nå formålet med bruk av midlet. Kravet omfatter både midlets art, retning, intensitet og varighet⁴⁸. For bruk av infiltrasjon er formålet å få tak i informasjon som er av betydning for kriminalitetsbekjempelse. Infiltrasjon kan derfor ikke brukes når formålet med infiltrasjonen er oppfylt. Dersom politiet får tak i den informasjonen de søker etter, kan de ikke fortsette infiltrasjonen utover det som det finnes tjenestelig behov for. Bruk av infiltrasjon i forbindelse med etterretningsvirksomhet har imidlertid det særpreg at politiet innhenter mange ulike opplysninger, og politiet vet ikke alltid i forkant av infiltrasjonen hva slags opplysninger som er relevante. Det vil derfor være vanskelig i forkant av infiltrasjonen, og også underveis å vurdere om infiltrasjon er et for sterkt middel. Dette stiller seg imidlertid annerledes i forbindelse med etterforskning av straffbare forhold. Her er politiets formål med infiltrasjonen å få tak i konkrete opplysninger som er av betydning for saken. Behovsprinsippet vil derfor i større grad sette begrensninger for infiltrasjonens varighet ved etterforskning enn ved etterretningsvirksomhet. På den andre siden er det sannsynlig at behovet for en intensiv infiltrasjon er større ved etterforskning av konkrete straffbare forhold enn generell etterretningsvirksomhet, og at prinsippet derfor på det området vil få størst betydning for etterretningsvirksomhet.

3.3.2 Proporsjonalitetsprinsippet

Proporsjonalitetsprinsippet innebærer et krav om forholdsmessighet mellom mål og middel⁴⁹. Det regnes som sikker rett at proporsjonalitetsprinsippet får anvendelse på og betydning for politiets virksomhet⁵⁰. Prinsippet innebærer at dersom politiets inngrep i den private sfære

⁴⁸ Auglend s. 416

⁴⁹ NOU 2004: 6 s. 52

⁵⁰ Ørnulf Rasmussen ”forholdsmessighetsprinsippet i forvaltningsretten” s. 314

ikke står i forhold til formålet med inngrepet, er inngrepet ulovlig⁵¹. Prinsippet har kommet til uttrykk i pl. § 6 andre ledd andre setning og det er dermed klart at prinsippet får betydning for infiltrasjon ved etterretningsvirksomhet. For politiets bruk av infiltrasjon som etterforskningsmetode har ikke prinsippets anvendelse derimot ikke blitt kodifisert. Prinsippet er imidlertid lovfestet i strpl. § 170a om bruk av tvangsmidler, og det er alminnelig antatt at prinsippet får anvendelse også for etterforskningsmetoder som ikke regnes som tvangsmiddel, for eksempel infiltrasjon⁵². Det er også uttalt i NOU 1997: 15 punkt 4.1.7 at ”forholdsmessighetsprinsippet vil gjelde alle etterforskningstiltak enten de etter sin art behøver hjemmel i lov eller ikke”.

Etter pl. § 6 andre ledd andre setning må ”de midler som anvendes, ... være nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig”. Ordlyden legger opp til en interesseavveining mellom de fordeler og ulemper som metoden vil innebære. Ordlyden i strpl. § 170a legger også opp til en konkret avveining, ”tvangsmidlet kan ikke brukes når det etter sakens art og forholdene ellers ville være et uforholdsmessig inngrep”. Nyten eller fordelen med å bruke metoden må altså være større enn ulempen eller skaden som metoden medfører for at metoden kan benyttes.⁵³

I motsetning til behovsprinsippet som har politiets behov i fokus, vil proporsjonalitetsprinsippet også ta i betraktning de virkninger inngrepet får for den som blir berørt. I NOU 2004: 6 s.52 er vurderingen omtalt som en ”interesseavveining hvor inngrepets styrke for individet må tåles mot nyten av å gjennomføre tiltaket”.

Etter dette blir spørsmålet hvilke skranker proporsjonalitetsprinsippet setter for bruk av infiltrasjon. Generelt setter prinsippet et forbud mot uforholdsmessig bruk av infiltrasjon. I og med at proporsjonalitetsprinsippet uløselig er knyttet til konkrete tilfeller, er det ikke mulig å utlede konkrete skranker for bruken av infiltrasjon. Derimot er det mulig å se på momenter tilknyttet infiltrasjon som generelt kan få betydning for den interesseavveining som prinsippet forutsetter.

⁵¹ NOU 1997: 15 punkt 4.1.7

⁵² Se blant annet Ot.prp. nr.64 (1998-1999) s. 17 og NOU 2004: 6 s. 82

⁵³ NOU 2004: 6 s. 52

For det første vil virkemidlets art få betydning for forholdsmessighetsvurderingen⁵⁴. Desto mer inngripende metoden er, desto mindre skal det til før bruk av metoden må regnes som uforholdsmessig. Infiltrasjon regnes normalt ikke som en særlig inngripende metode, og den regnes ikke som et straffeprosessuelt tvangsmiddel. Som det er påpekt ovenfor vil imidlertid bruk av infiltrasjon kunne virke inngripende i enkelttilfeller, og i disse tilfellene er det grunn til stille større krav til de momenter som taler for bruk av infiltrasjon. Utover dette er det vanskelig å si noe generelt om hvilken betydning selve metoden får for vurderingen.

For det andre vil situasjonens alvor få betydning for forholdsmessighetsvurderingen, jf pl. § 6 andre ledd. Her vil grovheten av lovbruddet som objektet mistenkes for få stor betydning. Det skal for eksempel mer til for at bruk av infiltrasjon er uforholdsmessig ved etterforskning av drap enn økonomisk kriminalitet. Prinsippet vil derfor kunne sette begrensninger for bruk av infiltrasjon for å avdekke eller etterforske mindre kriminelle forhold.

Tiltakets formål regnes som et forhold som får betydning for forholdsmessighetsvurderingen⁵⁵. Infiltrasjonens formål er å skaffe informasjon som kan avdekke kriminell virksomhet og enten brukes som grunnlag for videre etterforskning eller som bevis ved en senere irettføring. Informasjonen kan også være viktig for å avverge kriminell virksomhet som politiet blir oppmerksomme på. Bruk av infiltrasjon må sies å spille en viktig rolle for politiets kriminalitetsbekjempelse, ved å skaffe opplysninger i forbindelse med både etterretning og etterforskning. Så lenge formålet med infiltrasjonen kan forsvares med et viktig tjenestelig behov, skal det mye til for at bruk av metoden anses som uforholdsmessig.

Proporsjonalitetsprinsippet innebærer også et krav om at infiltrasjonen ikke må være mer intensiv enn nødvendig. Dersom politiet for eksempel får tilstrekkelig informasjon ved å infiltrere i det offentlige rom, er det ikke grunn til å drive infiltrasjonen videre til private rom.

3.3.3 Selvinkrimineringsforbudet

Det er et grunnfestet strafferettslig prinsipp at den som er mistenkt for en straffbar handling ikke har noen plikt til å bidra til egen fellelse. Dette prinsippet er blant annet lagt til grunn i

⁵⁴ Auglend s. 417

⁵⁵ Auglend s. 417

Rt-1999-1296 hvor retten uttalte at ”det er et grunnleggende rettsstatsprinsipp at den som er mistenkt for en straffbar handling, har rett til å forholde seg taus, og ikke har noen plikt til å bidra til egen straffeffelse”. Prinsippet er også kommet til uttrykk i den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter art.14 nr. 3 bokstav g og det anses som sikker rett at det er innfortolket i kravet til rettfærdig ettergang etter EMK art.6⁵⁶.

Spørsmålet her blir hvordan dette prinsippet setter grenser for bruk av infiltrasjon. For det første er selvinkrimineringsforbudet et straffeprosessuelt prinsipp som bare får betydning for etterforskningsvirksomhet, da retten gjelder mistenktes rettigheter. Bruk av infiltrasjon i forbindelse med etterretningsvirksomhet vil derfor i utgangspunktet falle utenfor prinsippets rekkevidde. Som vi har sett på tidligere kan det imidlertid være vanskelig å trekke klare skiller mellom forebyggende tiltak og etterforskning. I den grad etterretningen avdekker kriminelle forhold, og glir over til en forhørssituasjon, er det klart at infiltrasjonen må beregnes som etterforskning, jf Rt-2003-1814. I denne saken hadde to polititjenestemenn etter å ha observert en parkert bil midt i veien med kjørellys på, tatt kontakt med vedkommende som satt i førersetet og passasjerer. Førstnevnte luktet alkohol og var synlig beruset, hvilket medførte at polititjenestemennene spurte om han nettopp hadde kjørt bilen og om han hadde drukket alkohol. Vedkommende besvarte disse spørsmålene positivt og politiet fulgte opp med ytterligere spørsmål knyttet til føring av motorvogn. Spørsmålet i saken var om strpl. § 232, som bygger på selvinkrimineringsforbudet, medførte at samtalen ikke kunne fremlegges som bevis for promillekjøring. Retten måtte ta standpunkt til om samtalen var å regne som et avhør, og i den forbindelse måtte det skilles mellom en innledende fase, hvor formålet var å avklare om det var grunnlag for etterforskning av mulig straffbart forhold, og en fase som må henføres etterforskning av et sannsynlig straffbart forhold, jf avsnitt 12 og 13. Retten kom til at de to første spørsmålene måtte betraktes som en del av den innledende fasen, men at når disse spørsmålene ble fulgt opp med ytterligere spørsmålene, hadde samtalen glidd over i en avhørssituasjon som forutsatte at vilkårene i strpl. § 232 var oppfylt.

Dommen viser at selvinkrimineringsforbudet får betydning fra det tidspunktet politiet finner det sannsynlig at det foreligger et straffbart forhold. I dommen ovenfor var det aldri tvil om hvem som eventuelt var mistenkt, og dette ble derfor ikke drøftet. Når politiet benytter infiltrasjon under etterretning er det imidlertid naturlig at mistanken om et straffbart forhold i

⁵⁶ Rt-1999-1269 og Allan mot Storbritannia avsnitt 44

tillegg må være knyttet til en konkret person for at prinsippet får betydning. Det er sikker rett at prinsippet bare verner mistenktes rett til å forholde seg taus, og det politiet må derfor ved mistanke om et straffbart forhold ha anledning til å stille spørsmål til hvem de vil. Dersom politiet fatter mistanke til en konkret person eller flere personer, på grunnlag av spørsmål eller andre forhold, må imidlertid disse personene gjøres oppmerksomme på deres rett til å ikke forklare seg. Etter dette må grensen for når selvinkrimineringsforbudet får betydning ved bruk av infiltrasjon trekkes der det er sannsynlig at det foreligger et bestemt kriminelt forhold og når konkrete personer kan knyttes til dette forholdet.

En sak som illustrerer at selvinkrimineringsforbudet setter grenser for politiets metoder under etterforskning, er Rt-1999-1296. I denne saken var tiltalte en fengselsbetjent som var mistenkt for å ha hjulpet en innsatt med å rømme. Som bevis i saken fremkalte politiet en ”forklaring” tatt opp ved skjult mikrofon og båndopptaker. Forklaringen ble gitt i forbindelse med at politiet fikk en av de innsatte til å spørre om mistenkte kunne bistå med en ny rømning. Avtale ble inngått, og vederlaget til fengselsbetjenten skulle overleveres fra en medhjelper av den innsatte. Når fengselsbetjenten møtte medhjelperen (i realiteten politiet) ble han spurt om hans deltakelse i den forrige rømningen. Han innrømmet deltakelse i rømningen, og denne samtalen ble tatt opp på bånd. Spørsmålet retten måtte ta standpunkt til var om politiets fremgangsmåte var i strid med mistenktes rett til å forholde seg taus. Retten pekte på at tiltalte var ”blitt forledet til å forklare seg om den befatning som han etter politiets syn skal ha hatt med Bs rømning”, og at dette hadde skjedd uten at tiltalte selv hadde invitert til kontakt med den innsatte eller medhjelperen. Retten la også vekt på at tiltalte uttrykkelig ble spurt om forholdet han var mistenkt for. Retten konkluderte med at ”politiet ved den fremgangsmåte som ...[ble] benyttet, ikke i tilstrekkelig grad respekterte mistenktes rett til å forholde seg taus” og uttalte videre at ”de beviser som er fremskaffet ved bruk av C og politibetjent D, er ulovlig ervervet,”.

Politiets etterforskning i denne saken ble omtalt som bevisprovokasjon, men denne formen for provokasjon har mange likhetstrekk med infiltrasjon, da det er tilståelser som blir fremkalt, ikke straffbare handlinger. Saken har derfor stor betydning for å trekke grenser for bruk av infiltrasjon.

Dommen setter begrensninger for hvor aktive politiet kan være under infiltrasjonen for å skaffe informasjon. Politiet kan selvsagt observere, men når det gjelder samtaler med personer

som er mistenkt for et straffbart forhold må politiet være mer forsiktige. Utgangspunktet er imidlertid at politiet må kunne ha samtaler med mistenkte uten at dette betraktes som avhør. Dette følger av Rt-2003-549 hvor to politibetjenter hadde hatt samtale med siktede etter pågripelsen uten å informere om retten til å forholde seg taus. Retten uttalte på generelt grunnlag at "siktetes rettigheter [etter straffeprosessloven og påtaleinstruksen] ved avhør ikke er til hinder for at politibetjentene under og etter pågripelse har samtaler med siktede. Slike samtaler må imidlertid ikke på noe tidspunkt gå over i et avhør". I Rt-1999-1296 ble det lagt vekt på at det var politiet som tok initiativ og at mistenkte ble spurt direkte om hans tilknytning til forholdet han var mistenkt for. Disse momentene må tillegges betydelig vekt ved spørsmålet om politiets infiltrasjon har vært i strid med objektets rett til å forholde seg taus. Dersom det er objektet selv som tar initiativ til samtalen med infiltratøren eller ellers uten oppfordring forklarer seg om et forhold som politiet mistenker han for kan ikke politiet ha plikt til å stoppe forklaringen og fortelle han om retten til å forholde seg taus. Selvinkrimineringsforbudet innebærer en *rett* for mistenkte til å forholde seg taus om det kriminelle forholdet, ikke en plikt for politiet til å hindre at personer mistenkt for et kriminelt forhold uoppfordret gir opplysninger om saken.

I EMDs dom av 5. november 2002 *Allan mot Storbritannia* var det også spørsmål om klagerens rett til å forholde seg taus etter EMK art.6 var krenket ved at politiet skaffet informasjon ved å benytte en politiagent som ble plassert i samme fengsel og til tider samme fengselscelle som klageren. Klageren var mistenkt for drap i forbindelse med et tyveri, og mens han under etterforskning satt i varetakt forbeholdt han retten til å forholde seg taus ovenfor politiet. Politiet instruerte derfor en annen innsatt til å skaffe mest mulig informasjon om mordet ved å snakke med klageren. Domstolen uttalte at retten til å forholde seg taus ble krenket når klageren hadde valgt å ikke forklare seg og politiet derfor lokket frem tilståelser de ellers ikke ville fått. Hvorvidt krenkelsen var tilstrekkelig til utgjøre et brudd med retten til "a fair procedure" måtte bero på en totalvurdering av forholdene i saken, jf avsnitt 51. For at retten til å forholde seg taus var tilstrekkelig krenket var det imidlertid nødvendig at informanten handlet på vegne av politiet på tidspunktet for forklaringen og at det var informanten som hadde fremprovosert denne. Det var videre avgjørende at samtalen mellom informanten og klageren hadde tilsvarende funksjon som et avhør. Retten la vekt på disse forholdene og at politiet aktivt forsøkte å skape en situasjon der klageren ville bli mest mulig fortrolig med informanten. Dommen viser at bruk av infiltrasjon vil kunne være i strid med retten til å forholde seg taus og retten til en rettferdig rettergang etter art.6. Dersom politiet

benytter politiagenter, vil både forholdet mellom agenten og politiet, og agenten og objektet, få betydning for om retten til å forholde seg taus er krenket, jf avsnitt 51 og 52.

3.4 Virkninger av at grensene for lovlig bruk av infiltrasjon er overtrådt

Som vi har sett er det altså visse begrensninger for hvor langt politiet kan benytte infiltrasjon under etterretning og etterforskning. Et aktuelt spørsmål er hvilke konsekvenser det får dersom politiet likevel går utover disse grensene, og infiltrasjonen derfor må betraktes som ulovlig.

Virkningen av at politiet eller påtalemyndigheten har brukt politimetoder som ikke kan aksepteres er ikke regulert i lov. Spørsmålet er imidlertid berørt både i rettspraksis og i juridisk litteratur. Rt-1984-1076 skisserer ulike løsninger som kan tenkes i en situasjon der påtalemyndigheten har ervervet bevis på ulovlig måte. For det første kan det være naturlig at påtalemyndigheten avstår fra å reise tiltale. Dersom saken kommer opp for domstolene blir det spørsmål om beviset skal avskjæres. I enkelte tilfeller vil det også bli aktuelt å frifinne vedkommende, for eksempel det politiet har fremkalt handlingen som tiltalen gjelder. Retten viser også til at avvisning av saken er en mulighet. Spørsmålet her blir hvilken virkning det får at politi eller påtalemyndighet har brukt infiltrasjonen utover de grenser som er drøftet ovenfor og infiltrasjonen dermed er ulovlig.

Det finnes ingen tilfeller i praksis der det har vært spørsmål om en tiltalt må frifinnes fordi politiet eller påtalemyndigheten under etterforskning har gått utover grensene for lovlig bruk av infiltrasjon. Spørsmålet om tiltalte må frifinnes har derimot vært oppe i forbindelse med bruk av provokasjon. Ulovlig provokasjon skiller seg imidlertid fra annen etterforskning ved at det er politiet som i større eller mindre grad har fremkalt den straffbare handlingen, og det får betydning for hvor straffverdig den kriminelle handlingen er. Rettssikkerhetsmessige hensyn tilsier at en må være forsiktige med å straffe handlinger som er fremkalt ved bruk av provokasjon. Slike synspunkter gjør seg ikke gjeldende i like stor grad i forhold til bruk av ulovlig infiltrasjon. Selv om politiet går utover grensen for lovlig innhenting av informasjon, vil ikke selve etterforskningen på noen måte virke inn på objektets kriminelle vilje. Selve handlingen er derfor like straffverdig og av hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse er det unaturlig at ulovlig bruk av infiltrasjon medfører at tiltalte frifinnes.

Et mer aktuelt spørsmål er om bevis innhentet i forbindelse med en ulovlig infiltrasjon må avskjæres som bevis i den konkrete straffesaken. Rettens adgang til å avskjære bevis er heller ikke regulert i lov. Hovedregelen i norsk rett er fri bevisføring, men det er sikker rett at retten har adgang til å avskjære bevis som er ervervet på ulovlig eller kritikkverdig måte. Det følger av rettspraksis at ulovlig ervervede bevis normalt blir avskjært i de tilfeller bruk av beviset vil representere en fortsettelse av den krenkelse som selve innsamlingen medførte, jf Rt-1999-1269. I tillegg vil beviset kunne avskjæres etter en interesseavveining, der blant annet grovheten av krenkelsen som ble begått ved ervervet av beviset, om den som satt med beviset pliktet å forklare seg eller utlevere dette, hvor alvorlig eller viktig saken er, om beviset er til skade eller ugunst for tiltalte og bevisverdien av beviset må vektlegges.⁵⁷

Etter dette må spørsmålet om bevis fremskaffet under en infiltrasjon som har gått utover grensene som er drøftet i punkt 3 først og fremst bero på om føring av beviset vil medføre en fortsatt krenkelse. Resultatet behøver derfor ikke bli det samme, avhengig om det er legalitetsprinsippet, EMK eller andre straffeprosessuelle prinsipper som er krenket.

Det følger av Rt-1999-1269 at bevis fremskaffet i strid med selvinkrimineringsforbudet normalt medfører at beviset avskjæres. Retten uttalte at ”i dette tilfellet har påtalemyndigheten fått tilgang til de beviser som er fremskaffet ved bruk av C og politibetjent D, ved at politiet ikke i tilstrekkelig grad har respektert den rett mistenkte i en straffesak har til å forholde seg taus. Denne retten er et grunnleggende prinsipp for norsk straffeprosess, og om beviset skulle bli tillatt ført, vil det etter min mening måtte ses på som en gjentakelse av den krenkelse som ble begått ved ervervet av beviset. Jeg er på dette grunnlag kommet til at de beviser som er fremskaffet ved bruk av C og politibetjent D, skulle ha vært avskåret.”

Dersom beviset er ervervet i strid med legalitetsprinsippet eller EMK art.8 er spørsmålet mer usikkert. I disse tilfellene vil det være den private sfære som er krenket under ervervelse av beviset. Dette betyr ikke nødvendigvis at bruk av beviser fra infiltrasjonen i en straffesak vil innebære en fortsatt krenkelse av privatlivet. Det er sjelden at ervervelse av private eller personlige opplysninger er formålet med infiltrasjonen, og det er trolig sjelden at påtalemyndigheten ønsker å føre slike opplysningene i retten. Det vil derfor i de fleste tilfeller ikke innebære noen fortsatt krenkelse å føre beviset fra infiltrasjonen i retten. Hensynet til en

⁵⁷ Rt-1999-1269 s. 1272 og Johs. Andenæs, *Norsk straffeprosess*, Bind I, 3.utgave, Oslo 2000 s. 269

effektiv kriminalitetsbekjempelse tilsier at påtalemyndigheten må kunne føre beviset. Om beviset skal avskjæres i disse tilfellene, taler de beste grunner for at dette må bero på en konkret interesseavveining.

I denne avveiningen er grovheten av krenkelsen som ble begått ved ervervet av beviset et sentralt moment. Et annet sentralt moment er sakens alvorlighet. I Rt-1992-698 var det spørsmål om bevis fremskaffet under en ulovlig ransakelse måtte avskjæres. Retten uttalte følgende på s.706; ”et moment av vesentlig betydning ved avveiningen av om et ulovlig ervervet bevis kan tillates ført, er hvilke lovstridige handlinger saken gjelder. Hensynet til sakens opplysning gjør seg sterke gjeldende ved alvorlige forbrytelser enn ved mindre grove forhold. Tiltalen mot A gjaldt svært alvorlige forbrytelser, som det var av stor betydning å få oppklart.” Retten konkluderte med at det ikke var feil at beviset var blitt ført.

Brudd på behovsprinsippet og proporsjonalitetsprinsippet innebærer at politiet har benyttet en metode de ikke har grunnlag for å benytte. Når metoden allikevel har blitt benyttet, blir det spørsmål om føring av beviset innebærer en fortsatt krenkelse av objektets rettigheter. I de tilfellene politiet skulle ha benyttet en mindre integritetskrenkende metode, ville politiet fått tilgang til opplysningene på annen måte. Dette tilsier at det ikke innebærer en fortsatt krenkelse å føre beviset. Hvorvidt beviset må avskjæres må derfor bero på en totalvurdering. Annerledes kan det være når politiet ønsker å føre bevis de har fått i strid med proporsjonalitetsprinsippet. Disse opplysningene skulle politiet ikke hatt tilgang til i første omgang, og føring av bevisene vil derfor kunne medføre en ytterligere krenkelse av objektets rettigheter. Uansett vil også dette kunne avskjæres etter en totalvurdering. Proporsjonalitetsprinsippet innebærer i større grad enn behovsprinsippet et vern av objektets rettigheter. Det er derfor grunn til å anta at føring av bevis i strid med dette førstnevnte prinsippet vil godtas i mindre grad enn ved brudd på behovsprinsippet.

4 Skranker for bruk av opplysninger fra infiltrasjon

4.1 Problemstilling

Ovenfor har vi sett på hvilke skranker det er for politiets innhenting av informasjon ved bruk av infiltrasjon. Når politiet har fått opplysninger fra infiltrasjon oppstår det videre ulike spørsmålet tilknyttet opplysningene som er innhentet. Sentralt står spørsmålet om hva

opplysningene kan brukes til. Hensynet til objektets personvern og samfunnets behov for kriminalitetsbekjempelse står ofte mot hverandre i dette spørsmålet. Nedenfor skal vi blant annet se nærmere på hvordan disse hensynene er avveid mot hverandre i spørsmålet om hva opplysninger fra infiltrasjon kan brukes til.

Det er først og fremst politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt som setter skranker for hva opplysninger fra infiltrasjon kan brukes til. Taushetsplikten innebærer et forbud mot å gjøre nærmere fastsatte opplysninger kjent for andre, og dermed utgjør den også en begrensning for adgangen til å bruke disse opplysningene til ulike formål.

Politiet og påtalemyndighetens taushetsplikt om opplysninger de har fått fra infiltrasjon reguleres av to ulike regelsett, avhengig om infiltrasjonen har vært en del av etterforskning av et straffbart forhold eller etterretningsvirksomhet. Reglene er imidlertid svært like, og så lenge det ikke er noen forskjeller, vil reglene i pl. § 24 og strpl. § 61 a behandles under ett. Dersom opplysningene fra infiltrasjonen er registrert i et politiregister, reguleres taushetsplikten av strrl. § 8.

Etter pl. § 24, jf lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. feb. 1976 (heretter forvaltningsloven, forkortet fvl.) § 13 første ledd nr 1 og strpl. § 61 a nr. 1 har politi og påtalemyndighet plikt til ”å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om noens personlige forhold”.

Taushetsplikten gjelder også for personer som foretar infiltrasjon på vegne av politiet, men som ellers ikke har tilknytning til politietaten. Forutsetningen er at vedkommende ”utfører tjeneste” for politi eller påtalemyndighet, jf pl. § 24 andre ledd andre setning og strpl. § 61 a første ledd.

Som ”noens personlige forhold” regnes opplysninger om navn, fødselsdata, avstamning, utdanning og yrke, evner og anlegg. Av mer sensitiv art regnes opplysninger om fysisk og psykisk helse, handicap, holdninger og legninger. Videre regnes opplysninger om sosial status, nettverk av venner og bekjente, seksuelle forbindelser, økonomiske forhold, arbeidssted, arbeidsoppgaver og fritidsaktiviteter.⁵⁸ Som vi ser er ikke alle opplysningene av

⁵⁸ Alle eksempler er hentet fra Myhrer s. 31 og 32

utpreget sensitiv art. I mange tilfeller behøver imidlertid ikke opplysningene være sensitive for å avsløre et klientforhold eller hvem som er mistenkt for et straffbart forhold, som for vedkommende er et sensitivt forhold i seg selv.

Taushetsplikten om personlige forhold har sin begrunnelse i personvern betraktninger, hvor retten til å ha kontroll over personlig opplysninger er sentral. Et spørsmål som er relevant for denne oppgaven er hvorvidt opplysninger om tilknytning til en straffesak er et personlig forhold⁵⁹. For mistenkte eller tiltalte vil det klart være av interesse å begrense spredningen av opplysninger om hans forbindelse med saken, og behovet for fortrolighet tilsier at begrepet omfatter også slike opplysninger. Dersom politiet under en infiltrasjon avslører en omfattende narkotikaomsetning innen et bestemt miljø, vil det være av interesse for enhver som har tilknytning til forholdet, enten som vint, pårørende eller mistenkt, at hans tilknytning ikke blir gjort kjent for uvedkommende.

Taushetsplikten omfatter videre private interesser som opplysninger om sensitive næringsforhold, jf fvl. § 13 første ledd nr2 og strpl. § 61 a nr 2. Dersom politiet under infiltrasjon av for eksempel organisasjoner eller bedrifter får kunnskap om næringsopplysninger som det er av ”konkurransmessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den opplysningen angår”, har politiet plikt til å hindre at andre får kjennskap til disse opplysningene.

Utover disse private interessene omfatter taushetsplikten også opplysninger som vernes av hensyn til straffeforfølgningens effektivitet i konkrete saker og generelt⁶⁰. Det følger av pl. § 24 annet ledd at ”taushetsplikten gjelder også opplysninger om politiets operative virksomhet og organisering av den, samt opplysninger som det ut fra hensynet til spanings- og etterretningsvirksomheten er nødvendig å holde hemmelig.” Bestemmelsen verner blant annet opplysninger om politiets arbeidsmetoder, og omfatter derfor informasjon om bruk av infiltrasjon som det er ”nødvendig å holde hemmelig”. Etter strpl. § 61 a annet ledd omfatter taushetsplikten også ”andre opplysninger som det ut fra hensynet til etterforskningen i den enkelte sak er nødvendig å holde hemmelig.”

⁵⁹ Myhrer er av den oppfatning, se Myhrer s. 33

⁶⁰ Myhrer s. 34

I de tilfellene opplysninger fra infiltrasjon er vernet av taushetsplikten, vil disse reglene i utgangspunktet medføre en begrensning for bruk av opplysningene. Opplysningene som bare er vernet ut fra hensynet til offentlige interesser, vil imidlertid kunne brukes så lenge ikke politiet eller påtalemyndigheten selv mener de er nødvendige å holdes hemmelige, jf pl. § 24 annet ledd og strpl. § 61 a annet ledd. Dette er imidlertid ikke mer enn et utgangspunkt. Som vi skal se nedenfor er det vidtgående unntak fra taushetsplikten, og disse vil også få betydning for hvilke tilfeller informasjon fra infiltrasjon kan brukes. Når taushetsplikten ikke er til hinder for at politi og påtalemyndighet kommuniserer opplysningene til andre er dette blitt omtalt i teorien som yringsrett⁶¹. Yringsretten kjennetegnes av at fraværet av taushetsplikt ikke medfører noen plikt til å kommunisere opplysningene, men en frihet for politi og påtalemyndighet til å formidle opplysningene eller behandle dem fortrolig.

Et sentralt spørsmål for bruk av opplysninger fra infiltrasjon er om fravær av taushetsplikt, såkalt yringsrett, automatisk gir politi og påtalemyndighet rett til å bruke og å formidle opplysningene til ulike formål. Dette spørsmålet er særlig aktuelt i forhold til bruk av overskuddsinformasjon. I teorien er det hevdet at reelle hensyn må tillegges stor vekt ved tolking av taushetspliktlovgivningen, da en ren ordlydstolking av taushetslovgivningen kan hjemle en videre spredning av opplysninger enn det lovgiver har ment å akseptere⁶². Dette har sammenheng med at bestemmelsene om taushetsplikt i strafferetten bygger på den alminnelige forvaltningsrettslige taushetsplikt, og at utarbeidningen av politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt manglet vurderinger av de særlige hensyn som gjør seg gjeldende i straffesaker⁶³. Ved den følgende fremstillingen vil jeg derfor spesielt vurdere betydningen av reelle hensyn som gjør seg gjeldende i forhold til bruk av opplysningene som er innhentet ved infiltrasjon. Formålet med den videre fremstillingen er altså ikke å gi en alminnelig oversikt over taushetspliktlovgivningen, men å peke på spesielle hensyn som gjør seg gjeldene ved bruk av opplysninger fra infiltrasjon, og vurdere betydningen av disse.

4.2 Bruk av opplysninger til formålet de ble innhentet for

For bruk av opplysninger fra etterforskning av et straffbart forhold reguleres dette av straffeprosessloven. Det følger av ordlyden i strpl. § 61 c første ledd nr 2 at opplysninger kan

⁶¹ Myrher s. 23

⁶² Myrher s. 70 og 78

⁶³ Myrher s. 57

brukes for ”å oppnå det formål de er gitt eller innhentet for”. Det er alminnelig antatt at ved ”formålet” i denne sammenheng menes den konkrete straffesak opplysningene ble innhentet for, og ikke virksomheten generelt.⁶⁴ Dette er et av mange unntak fra politiets taushetsplikt som medfører yringsrett om opplysninger innkommet fra infiltrasjon.

Opplysningene kan for det første brukes under etterforskning av saken uten begrensninger i forhold til hvem opplysningene gjøres kjent for⁶⁵. Dette medfører et betydelig inngrep i objektets personvern, da opplysningene kan spres både innad i etaten og utad til andre offentlige myndigheter eller private. Dette hensynet har imidlertid måtte vike ut fra hensynet til en effektiv strafforfølgning. En etterforskning kan vanskelig gjennomføres uten at ulike personer får kjennskap til personlige opplysninger om objektet, her mistenkte. Det forhold at opplysningene er innhentet ved infiltrasjon kan ikke få noen betydning i denne sammenheng.

Videre kan opplysningene også brukes som bevis i straffesaken. Selv om objektet naturligvis ikke ønsker at opplysningene innhentet i det skjulte ved infiltrasjon skal brukes mot han i en straffesak, er dette en selvfølgelig regel. Politiets etterforskning ville vært utjenelig dersom det ikke var mulig å bruke opplysningene fremkommet under etterforskning som grunnlag, bevis, ved en senere iretteføring. På dette punktet vil personvern hensyn komme langt bak i rekken av relevante hensyn. Kriminalitetsbekjempelse forutsetter en effektiv behandling av konkrete straffesaker, og ikke et handlingslammet politi som ikke kan bruke informasjon de har kjennskap til. Det forhold at opplysningene stammer fra infiltrasjon kan ikke få noen betydning for yringsretten i denne sammenheng. Dersom opplysningene ikke hadde vært mulig å bruke i den videre etterforskningen, ville ikke politiet innhentet dem i første omgang.

For bruk av opplysninger fra etterretningsvirksomhet reguleres dette at pl. § 24, jf fvl. § 13 b første ledd nr.2. Etter denne bestemmelsen er taushetsplikten ikke til hinder for ”at opplysningene brukes for å oppnå det formål de er gitt eller innhentet for”. Formålet med etterretning er i hovedsak å bekjempe kriminalitet gjennom avskrekking fra og avdekking av kriminelle forhold. Formålet ved etterretning skiller seg fra formålet med etterforskning ved at formålet er videre. I og med at formålet med infiltrasjonen ikke er knyttet til en konkret sak, tilsier dette at også yringsretten er noe videre.

⁶⁴ Myhrer s. 253 flg.

⁶⁵ Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud, *Straffeprosessloven kommentarutgave*, Bind I, 3.utgave, Oslo 2001 s. 262

Som vi har sett er det naturlig nok en vid adgang til å gi personlige opplysninger fra infiltrasjon videre til andre i forbindelse med bruk av opplysningene til det formålet de ble innhentet for. Som vi har sett overfor er det skranker for bruk av infiltrasjon som politimetode. Blant annet kan bruk av metoden begrenses fordi det straffbare forholdet ikke er tilstrekkelig alvorlig til å benytte metoden. Ved vurderingen om metoden kan benyttes er det også underforstått at opplysningene kan brukes videre, og en kan derfor si at spørsmålet om opplysningene kan brukes til det formål de er innhentet for allerede er vurdert og akseptert ved bruk av metoden. Det kan imidlertid stilles spørsmål om det er like naturlig at opplysningene fra infiltrasjon brukes til andre formål enn de ble innhentet for og om reelle hensyn kan få større betydning for dette spørsmålet.

4.3 Bruk av overskuddsinformasjon

Bruk av infiltrasjon kan medføre store mengder opplysninger, og spørsmålet som dermed oppstår er om disse opplysningene kan brukes til andre formål enn de egentlig var innhentet for. Dette blir et spørsmål om bruk av såkalt overskuddsinformasjon. Overskuddsinformasjon regnes som de opplysninger som fremkommer under politiets arbeid som ikke har relevans for det forhold som ga grunnlag for politiets arbeid⁶⁶. For denne oppgaven blir problemstillingen hvorvidt personlige opplysninger fremskaffet ved infiltrasjon kan brukes til andre formål enn opplysningene ble innhentet for.

Bortsett fra spesialreglen om bruk av opplysninger fra kommunikasjonskontroll⁶⁷ er politiets adgang til å bruke overskuddsinformasjon ulovfestet. Bruken av overskuddsinformasjon har imidlertid nær sammenheng med reglene om taushetsplikt og prinsippet om fri bevisførsel⁶⁸. Det er en vanlig oppfatning at bruk av overskuddsinformasjon som utgangspunkt kan brukes i politiets mange ulike oppgaver⁶⁹. Bakgrunnen til dette er at opplysningene kan være nyttige for politiets øvrige arbeid. Dersom politiet får informasjon om kriminelle handlinger som planlegges, vil det være både urimelig og ineffektivt om ikke politiet skulle kunne bruke opplysningene til å avverge handlingen. Et slikt handlingslammet politi vil også fort kunne miste tillit blant befolkningen. Folk forventer at politiet aksjonerer dersom det har mulighet til å gjøre det.

⁶⁶ Lignende definisjon i Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s. 74

⁶⁷ Strpl § 216 i første ledd b)

⁶⁸ NOU 2004: 6 s.132

⁶⁹ NOU 2004:6 s. 131 flg.

Bruk av overskuddsinformasjon har også sine ulemper. Objektene som politiet har opplysninger om, vil føle det som et nytt inngrep når politiet gjør bruk av opplysninger de allerede har innhentet. Selv om denne interessen ikke er fullt ut verneverdig, har den blitt tillagt betydning i visse sammenhenger. Begrensingene for bruk av opplysninger fra kommunikasjonskontroll er et eksempel på dette, jf strpl. § 216 i. I forarbeidene⁷⁰ uttales det at ”det at integritetskrenkelsen allerede har funnet sted, er etter departementets syn ikke tilstrekkelig til å begrunne at opplysningene fra kommunikasjonskontroll brukes til å bevise også mindre alvorlig kriminalitet”. Hensynet til den personen opplysningene gjaldt, fikk altså betydning for i hvilken utstrekning opplysningene kunne brukes. Selv om dette gjaldt kommunikasjonskontrollopplysninger er det grunn til å vurdere om slike hensyn også må tillegges betydning ved spørsmål om bruk av opplysninger fra andre integritetskrenkende politimetoder, her infiltrasjon.

Politimodeutvalget har dessuten uttalt at ”spørsmålet om overskuddsinformasjon kan oppstå også om det ikke foreligger en taushetsplikt”. Dette åpner for at taushetsplikts omfang ikke nødvendigvis er avgjørende for om opplysningene kan brukes, men at også andre hensyn må tillegges betydning. Det er også anført i teorien at reelle hensyn, som personvern, strafforfølgningens formål og effektivitetshensyn må tillegges betydelig vekt ved tolkning og praktisering av taushetspliktbestemmelsene i straffesaker⁷¹. Dessuten har politiregisterutvalget i forbindelse med sekundærbruk av opplysninger hevdet at politiets bruk av metoder må tillegges større vekt enn tidligere og uttaler at ”behovet for å begrense sekundærbruken gjør seg gjeldende for flere metoder enn kommunikasjonskontrollopplysninger”⁷². Spørsmålet om politiets adgang til å anvende overskuddsinformasjon fra infiltrasjon er altså ikke nødvendigvis bare et spørsmål om taushetsplikts utstrekning.

⁷⁰ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s. 75

⁷¹ Myhrer s. 78-117, spesielt s. 84

⁷² NOU 2003: 21s. 164 og 165 - Politiregisterutvalget uttaler at ”Det er likevel grunn til å reise spørsmål om det er grunnlag for å lage egne regler for behandling av opplysninger som er generert ved særskilte metoder, og da fortrinnsvis inngripende metoder”. Videre viser politiregisterutvalget til særrekommandasjoner fra Europarådet og hevder at ”dette viser at metodene politiet benytter for å få tak i opplysninger i senere tid er tillagt større vekt enn tidligere”.

4.3.1 Bevis i andre straffesaker enn opplysningene ble innhentet for

Vi skal først se på adgangen til å bruke opplysninger innhentet under etterforskning av et straffbart forhold som bevis i en annen straffesak. Denne problemstillingen er ikke upraktisk da infiltrasjon av miljøer eller personer som er mistenkt for et straffbart forhold kan føre til informasjon om også andre kriminelle forhold. For eksempel kan infiltrasjon av en MC-klubb som mistenkes for innførsel av narkotika også avsløre alvorlig torpedovirksomhet blant noen av medlemmene i klubben. Etter ordlyden i strpl. § 61 c nr 3 er ikke taushetsplikten i veien for at ”opplysningene er tilgjengelige for andre tjenestemenn i politiet og påtalemyndigheten i den utstrekning opplysningene vil være av betydning for deres arbeide”. Taushetsplikten til politiet er altså ikke en hindring for bruk av overskuddsinformasjon. Spørsmålet blir derfor om det er reelle hensyn som får betydning for ytringsrett i disse tilfellene.

Myhrer peker på at bruk av tvangsmidler og andre metoder for å skaffe informasjon om et konkret forhold ofte leder til at ”de rettshåndhevende myndigheter får tilgang til ”overskuddsinformasjon” som er helt uten betydning for den aktuelle sak”, og uttaler videre at ”både hensynet til den enkeltes rettsikkerhet og tilliten til straffesaksbehandlingen generelt, taler ... for en stor grad av fortrolighet omkring slik informasjon.”

I forhold til å bruke opplysninger fra infiltrasjon som bevis i en straffesak, vil imidlertid ikke hensynet til rettsikkerhet tale for at opplysningene ikke kan brukes. I en rettssak får objektet anledning til å imøtegå de anførsler som blir anført. Hensynet til å bevare tilliten til straffesaksbehandlingen vil imidlertid kunne gjøre seg gjeldende. Spesielt i de tilfellene infiltrasjonen har avdekket opplysninger om personer som ikke var en del av målgruppen ved infiltrasjonen, og opplysningene gjelder straffbare forhold av mindre alvorlig art, vil det nok av mange oppfattes som urimelig at påtalemyndigheten bruker disse opplysningene som bevis ved en eventuell tiltale av det kriminelle forholdet.

På den andre siden taler hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse at politi og påtalemyndighet må kunne benytte de opplysninger de sitter inne med. At politiet ikke kan benytte seg av disse opplysningene, vil også kunne svekke befolkningens tillit til politiet. Folk generelt setter lit til at politiet gjør det de kan for å reagere mot kriminelle forhold.

Det er ut fra hensynet til objektets personvern, at opplysninger fra kommunikasjonskontroll er begrenset til å brukes som bevis i de saker der det straffbare forholdet selv kunne begrunnet bruk av kommunikasjonskontroll, jf strpl. § 216 i b). I forarbeidene ble det lagt vekt på den integritetskrenkelsen som metoden innebærer, og at ytterligere bruk ville innebære en ny krenkelse. Bruk av opplysningene som bevis kunne derfor bare aksepteres ved alvorlige straffbare forhold⁷³. Opplysninger fra kommunikasjonskontroll og infiltrasjon har likhetstrekk, ved at informasjonsinnhenting skjer i det skjulte. Det kan derfor være grunn til å vurdere om ikke informasjon fra infiltrasjon må behandles på en tilsvarende måte. En viktig forskjell mellom kommunikasjonskontroll og infiltrasjon er imidlertid at all bruk av førstnevnte metode anses som et svært inngripende tiltak. Bruk av infiltrasjon kan som vi har sett også være integritetskrenkende, men det kommer an på de konkrete forholdene i hvert tilfelle. I de tilfellene infiltrasjonen har vært spesielt integritetskrenkende, taler imidlertid hensynet til objektets personvern for at også bruk av opplysninger fra infiltrasjon bør begrenses til mer alvorlige forhold.

Rettstekniske hensyn taler imidlertid for at yringsfriheten etter strpl. § 61 c nr 3 ikke kan tolkes slik at opplysninger som stammer fra integritetskrenkende metoder generelt ikke kan brukes som bevis i straffesaker. Dette gjelder også opplysninger fra infiltrasjon, da det vil variere fra gang til gang hvor integritetskrenkende tiltaket har vært. Selv om også hensynet til personvern i sterk grad taler for at opplysningene ikke bør kunne brukes til andre formål enn de var innhentet for, og spesielt ikke som bevis i en straffesak, må det legges til grunn at hovedregelen må være at yringsfriheten medfører at politiet kan bruke opplysninger fra infiltrasjon som bevis i straffesaker.

Et annet spørsmål er imidlertid om omstendighetene rundt en spesiell infiltrasjon kan medføre et forbud mot bruk av opplysningene fra infiltrasjonen som bevis i en bestemt straffesak. I praksis vil dette spørsmålet komme opp i retten som et bevisavskjæringsspørsmål. Hovedregelen i norsk rett er fri bevisføring, det vil si at både påtalemyndighet og tiltalte kan føre de bevis de ønsker. Bruk av overskuddsinformasjon fra infiltrasjon som bevis kan også hjemmels i dette prinsippet. For ulovlig ervervede bevis har det imidlertid vært åpnet for å avskjære disse bevisene etter en konkret vurdering. Under forutsetning av at selve infiltrasjonen har vært lovlig blir spørsmålet videre om det er adgang til å avskjære

⁷³ Ot.prp. nr.64 (1998-1999) s. 75

opprinnelige lovlig innhentede bevis på bakgrunn av personvern hensyn og/eller andre reelle hensyn.

I Rt-1991-616 var det noe usikkert om bruk av hemmelige videoopptak var ulovlig, men retten viste til at ”fremgangsmåten medfører et slikt inngrep i den personlige integritet at den ut fra alminnelige personvern hensyn i utgangspunktet bør anses uakseptabel. Dette må etter min mening være tilstrekkelig til at et slikt bevis i denne sammenheng bedømmes under synsvinkelen ulovlig ervervet bevis”. Denne dommen åpner altså for at bevisavskjæring kan forekomme uavhengig av om handlingen er ulovlig. Det fremgår også av Rt-1997-795 at lovlige innhentede bevis kan avskjæres i visse tilfelle. Retten uttaler at ”den ulovfestede adgang til å kreve bevis avskåret må imidlertid etter min oppfatning rekke lenger enn til bare å omfatte bevis som er skaffet til veie ved en straffbar handling”. Dette var en barnefordelighets sak, men synspunktet må få gyldighet også i straffesaker⁷⁴. Det som imidlertid skiller disse sakene fra en eventuell avskjæring av bevis fra infiltrasjon er at bevisene ble innhentet av private personer. Politiet har en helt annen myndighet til å skaffe til veie bevis i straffesaker enn private. Det må derfor legges til grunn at det skal svært mye til før politiets lovlige innhenting av bevis kan avskjæres i retten.

Dette var tilfelle i Rt-1990-1008 hvor retten måtte ta standpunkt til om et bilde fra en automatisk trafikk kontroll kunne brukes som bevis for andre straffbare forhold enn trafikk forseelsen. Det ble fra domfelte anført blant annet av personvern hensyn at beviset ikke kunne føres, men det førte ikke frem. Retten viste til at trafikk kontrollen var skiltet, og at det var under førerens kontroll å unngå at fotografiet ble tatt. Personvern hensyn ble altså ikke tillagt vekt i denne saken. Det er imidlertid store forskjeller i dommens faktum i forhold til det som vil være tilfelle ved bruk av infiltrasjon. Under infiltrasjoner har ikke objektet samme kontroll over hvilke opplysninger politiet får tak i som ved automatiske trafikk kontroller. Det er politiet eller påtalemyndigheten som avgjør om infiltrasjon skal anvendes, og objektet har i realiteten liten kontroll over hvilke opplysninger politiet får kontroll over. Personvern hensyn gjør seg derfor i større grad gjeldende ved bruk av opplysninger fra infiltrasjon enn fra automatiske trafikk kontroller.

⁷⁴ Andenæs s. 272

Personvern hensyn gjør seg særlig gjeldende i forbindelse med videre bruk av opplysninger fra infiltrasjon, da objektet normalt ikke er klar over at politiet sitter inne med de opplysningene de har. Av hensyn til metodens effektivitet blir ikke objektet varslet i etterkant av infiltrasjonen om at han eller hans miljø er blitt infiltrert. Som Myhrer peker på vil ”uvitenhet om at politi og påtalemyndighet har innhentet opplysningen, ... frarøve den berettigede muligheten for både å korrigere eller supplere opplysningene, samt å forberede seg på at opplysningene kan bli brukt til hans ugunst.”

Bruk av infiltrasjon skiller seg også fra denne dommen ved at infiltrasjon kan skaffe opplysninger om andre enn den eller de som var årsaken til infiltrasjonen.

Politimetodeutvalget har i forbindelse med drøfting av bruk av overskuddsinformasjon pekt på at metoder kan skaffe ”overskuddsinformasjon også om tredjemenn som det ikke var grunnlag for å rette metoder mot. ... Hensynet til disse personene må vektlegges ved spørsmålet om informasjonen kan brukes,”⁷⁵. Etter dette må det altså få betydning om det var objektet selv eller andre tredjemenn som har vært innblandet i kriminell virksomhet. Dersom infiltrasjon av et kriminelt miljø avslører at familiemedlemmer av objektet driver med trygdemisbruk, vil det være større betenkeligheter ved å bruke opplysningene fra infiltrasjonen for å bevise dette enn ved å bevise forhold som var bakgrunnen for infiltrasjonen.

Et sentralt moment for om et bevis kan avskjæres er om føring av beviset vil medføre en ytterligere krenkelse av den rettigheten som ble krenket ved selve tiltaket. Ved spørsmål om et bevis innhentet ved bruk av infiltrasjon må avskjæres, må den konkrete infiltrasjonens art få stor betydning. Dersom infiltrasjonen ikke har vært spesielt krenkende er det ingen hensyn som taler for at beviset blir avskjært. Det legges derfor til grunn at avskjæring av bevis bare vil bli aktuelt i situasjoner der infiltrasjonen har vært av svært krenkende karakter.

I den videre vurderingen av om beviset må avskjæres vil naturligvis de samme momentene som får betydning for ulovlig ervervede bevis være sentrale, se punkt 3.4. I forhold til bruk av opplysninger fra infiltrasjon er imidlertid sakens alvorlighet et sentralt moment. Dersom infiltrasjonen har avslørt et alvorlig kriminelt forhold, tilsier hensynet til kriminalitetsbekjempelse for at politiet må gjøre bruk av opplysningene som bevis. Hensynet

⁷⁵ NOU 2004: 6 s. 132

til kriminalitetsbekjempelse er bakgrunnen til at overskuddsinformasjon fra kommunikasjonskontroll kan brukes som bevis i straffesaker når forholdet i seg selv er alvorlig nok til å begrunne bruk av kommunikasjonskontroll. Dette viser at forholdets alvorlighet må tillegges betydelig vekt. Det må derfor legges til grunn av avskjæring av bevis fra infiltrasjon ikke kan kreves når det er alvorlige forhold som er avslørt. I og med at det ikke finnes noe eksakt krav til når infiltrasjon kan brukes i første omgang, kan det heller ikke utledes noen bestemt grense for når avskjæring av bevis kan kreves.

Etter dette vil avskjæring av lovlige innhentede opplysninger som bevis bare kunne bli aktuelt i straffesaker av mindre kriminelle forhold. Sentrale momenter i den konkrete vurderingen vil være graden av krenkelse i inngrepet. Desto større integritetskrenkelsen har vært, desto større grunn er det til å begrense bruken av overskuddsinformasjonen på bakgrunn av personvern hensyn. Ved vurdering av hvor krenkende infiltrasjonen har vært vil det kunne få betydning om infiltrasjonen skjedde i forbindelse med etterretning eller etterforskning. Etterretning regnes ofte som mer krenkende på grunn av det manglende mistankegrunnlaget⁷⁶. Det vil derfor kunne få betydning om det er objektet for infiltrasjonen eller en tredjeperson som blir avslørt for et annet straffbart forhold⁷⁷. Videre tilsier hensynet til personvernet at det vil det være av betydning hvor personlige og sensitive opplysningene er⁷⁸. Dersom det er opplysninger om økonomisk kriminalitet kan det være mindre grunn til å begrense bruken enn om det er opplysninger om kjøp av seksuelle tjenester.

Avslutningsvis må det imidlertid påpekes at det nok skal svært mye til før lovlig innhentede bevis avskjæres på bakgrunn av personverninteresser. Den helt klare hovedregel er at opplysningene fra infiltrasjon kan brukes som bevis i andre straffesaker. Personverninteresser må i stor grad vike av hensynet til kriminalitetsbekjempelse. Et annet forhold er imidlertid at slike opplysninger i realiteten sjelden brukes som bevis i straffesaker. Dette har sammenheng med at bruk av opplysninger fra infiltrasjon under hovedforsamling samtidig vil medføre en avsløring av politiets metoder. Da dette ikke er ønskelig fra påtalemyndighetens side, må det nok et relativt alvorlig kriminelt forhold til før opplysningene blir brukt som bevis i straffesaker. Derimot blir overskuddsinformasjon fra både etterretningsvirksomhet og

⁷⁶ NOU 2004: 6 s. 82

⁷⁷ NOU 2004: 6 s. 132

⁷⁸ Jeg finner støtte for denne vurderingen i strpl § 216 i andre ledd

etterforskning i langt større grad brukt som grunnlag for videre etterforskning av straffbare forhold som infiltrasjonen avslører. Dette skal vi nærmere på nedenfor.

4.3.2 Etterforskning av straffbare forhold

Det er antatt at overskuddsinformasjon også kan brukes som grunnlag for videre etterforskning av straffbare forhold som oppdages under infiltrasjonen⁷⁹. Taushetsplikten er ikke til hinder for dette, jf strpl. § 61 c nr.3 og pl. § 24 fjerde ledd. Bruk av opplysninger for videre etterforskning er selvfølgelig ikke ønskelig for objektet, men bruken vil ikke medføre en tilsvarende krenkelse som når opplysningene blir brukt som bevis mot han i en straffesak. En begrensning i adgangen til å bruke opplysningene til etterforskning vil for øvrig stride mot politiets plikt til å oppklare forbrytelser⁸⁰ og det vil være vanskelig og ikke minst urimelig at den polititjenestemannen som har kunnskap om opplysningene blir tvunget til å glemme verdifulle opplysninger som kunne vært brukt for å avklare et straffbart forhold.

En slik ytterligere spredning og bruk av opplysninger fra infiltrasjon, vil selvsagt innebære et brudd med objektets eller den personen det gjelder sine personverninteresser. Som vi har sett må imidlertid hensynet til den enkeltes personvern i stor grad vike i kampen mot kriminalitet, og personvern hensyn kan ikke alene tillegges avgjørende betydning for hvorvidt opplysningene kan brukes under etterforskning.

4.3.3 Forebyggende virksomhet

Videre blir det spørsmål om overskuddsinformasjon fra etterforskning kan brukes i forebyggende virksomhet. Forebyggende virksomhet har som hovedformål å bekjempe kriminalitet. Ordlyden i strpl. § 61 c nr 3 åpner for at disse opplysningene må kunne brukes til slike arbeidsoppgaver. Det vil for eksempel kunne bli behov for å avverge planlagte straffbare handlinger som politiet får kunnskap om gjennom infiltrasjon. Dersom politiagenten gjennom infiltrasjonen får opplysninger om at en del medlemmer i en MC-klubb planlegger et oppgjør med en rivaliserende bande, må politiet kunne sette inn styrker for å avverge dette oppgjøret. Dette må sees i sammenheng med politiets plikt til å beskytte personer og å opprettholde den offentlige orden og sikkerhet, jf pl. § 2. I forhold til forebyggende virksomhet vil heller ikke

⁷⁹ NOU 2004: 6 s.132

⁸⁰ Ot.prp. nr.60 (1998-1999) s.74

bruk av opplysninger fra infiltrasjon være like krenkende som når opplysningene blir brukt som bevis i en straffesak.

Personverninteresser vil imidlertid i større grad bli berørt dersom politiet som en del av det forebyggende arbeidet må formidle opplysningene utad. I eksempelet med MC-oppgjøret vil det kunne være nødvendig som en del av det forebyggende arbeidet å varsle private personer om at medlemmer i et bestemt MC-miljø trolig vil ha et oppgjør i nærheten av der de bor. Dersom disse opplysningene er omfattende nok til at privatpersonene kan tenke seg hvem personer i MC-miljøet det er snakk om vil dette utgjøre et inngrep i objektets personvern. Det er allikevel ikke tvilsomt at politiet har rett til å gi personopplysninger til både private personer og offentlige organer for å forebygge lovovertrædelser, jf strpl. § 61 c nr.5 og nr.6. For å gi opplysninger til private etter nr.6 er det imidlertid et vilkår at det må være ”nødvendig” for å forebygge lovovertrædelser. Ordlyden gir her henvisning til en konkret vurdering som må foretas for å avgjøre om opplysningene kan formidles. I teorien⁸¹ er det utviklet tre kumulative krav for at personlige opplysninger kan gis til private. For det første må det foreligge objektive holdepunkter som gir rimelig frykt for at en straffbar handling kan eller vil bli begått. For det andre må det være nødvendig for å avverge lovovertrædelser at opplysningene gis, og for det tredje må kommunikasjonen være forholdsmessig. Det vil si at ulempen for objektet må vurderes opp mot behovet for å avverge lovbruddet. Det forhold at informasjonen stammer fra infiltrasjon er et moment som kan få betydning i denne vurderingen, da det er en viss risiko for at informasjonens ikke er riktig, det vil si uverifisert. Det kan skje at en samtale som politiet oppfattet som reell egentlig bare var en intern spøk. Det er derfor viktig at politiet er noe tilbakeholden med å gi informasjon til andre basert på opplysninger de har fått fra infiltrasjon og lignende overvåkningsmetoder.

Det fremgår av Rt-1994-1632 at politiet må vise forsiktighet også når informasjon blir gitt til offentlige organer. I denne saken hadde en lensmannsbetjent kommet opp i en krangel på en pub, og meddelt vaktene på stedet taushetsbelagte opplysninger om en person som var innblandet i krangelen. Spørsmålet var om unntaket i strpl. § 61 c første ledd nr 5 kom til anvendelse, da lensmannsbetjentens subjektive motiv for uttalelsen var å forebygge en lovovertrædelse. Retten kom til at dette ikke var tilfelle og uttalte følgende på s.1633; ”det hensynet til personvern som ligger bak taushetspliktbestemmelsene, tilsier at

⁸¹ Auglend s. 391

unntaksbestemmelsen i § 61 c første ledd nr 5 bare kommer til anvendelse når det er av en viss nødvendighet eller forholdsmessighet i å gi ut ellers taushetsbelagte opplysninger med sikte på å forhindre lovbrudd. Blant annet må det være en rimelig grunn til å frykte lovbrudd, og det må avveies om lovbruddet kan avverges på annen måte”.

For opplysninger fra etterretningsvirksomhet reguleres adgangen til gi opplysninger til andre i forebyggende arbeid av pl. § 24 fjerde ledd. Etter nr.2 og 3 kan opplysningene gis til andre offentlig myndigheter og kilder. Etter ordlyden åpnes det imidlertid ikke for at opplysningene gis til private personer som ikke har status som vitner og kilder. Dersom det er aktuelt å gi opplysninger fra infiltrasjon brukt ved etterretningsvirksomhet vil det imidlertid som regel være opplysninger som er registrert i politiets etterretningsregistre. Dersom opplysningene er oppbevart i et register er det strafferegisterloven som regulerer adgangen til å formidle opplysningene. Dersom politibetjenten har opplysning om et forhold fra en annen kilde enn registret, er det antatt at strafferegistreringsloven ikke får anvendelse på forholdet, men at bruken reguleres av straffeprosessloven eller politiloven.⁸² Den generelle bestemmelsen i strrl. § 8 opererer med en streng taushetsplikt, uavhengig av hva formålet med innsamlingen var. Etter generalklausulen⁸³ i strrl. § 7 annet ledd kan politiet likevel gi opplysninger blant annet for å forebygge eller oppklare lovovertrедelser. Det er ingen begrensning i forhold til hvem opplysningene gis til. Av hensynet til diskresjonsinteressen og fullstendighetsinteressen er det imidlertid viktig at politiet er forsiktig med å levere ut informasjon fra etterretningsregisteret som er basert på bruk av infiltrasjon, da slike opplysninger ofte er uverifiserte⁸⁴. Der det er nødvendig for kriminalitetsbekjempelsen at opplysninger gis til ansatte innad, andre offentlige myndigheter eller private må imidlertid disse interessene i stor grad vike.

4.3.4 Politiets andre oppgaver

For polisiære oppgaver, som ordensoppgaver, servicefunksjon, hjelpefunksjon og bistandsfunksjon, hjemler strpl. § 61 c nr. 3 og pl. § 24 fjerde ledd nr.1 politiets frie flyt av informasjon internt. Så lenge opplysningene er av ”betydning for deres arbeid” kan opplysningene formidles internt. Selv om en slik videreformidling griper inn i personvernsinteresser, vil disse avbøtes med at opplysningene ikke kan bringes ut av etaten.

⁸² Auglend s. 378

⁸³ Auglend s. 379

⁸⁴ Auglend s. 380

Det er derfor ingen vektige grunner som tilsier at bruken av overskuddsinformasjon må begrenses i disse tilfellene.

Opplysninger fra infiltrasjon vil kunne være nyttig for politiets ordensoppgaver. Dersom politiet får kunnskap gjennom infiltrasjon at det skal skje et stort opprør i forbindelse med fredlige demonstrasjoner, må politiet kunne benytte disse opplysningene til å forberede seg til demonstrasjonen.

Videre er bruk av opplysninger fra infiltrasjon særlig aktuelt i forhold til politiets bistandsfunksjon. Politiet er i mange sammenhenger forpliktet til å gi uttalelser om en person er skikket til å utføre spesielle arbeidsoppgaver eller til å inneha bevillinger av ulike slag. Et praktisk tilfelle for skikkethetsvurderinger er når politiet skal vurdere om noen er skikket for skjenkebevilling etter alkoholloven § 1-7 andre ledd.

Ved slike skikkethetsvurderinger kan det bli spørsmål om politiet kan legge vekt på og utgi informasjon om erfaringer de har om vedkommende fra bruk av infiltrasjon. Dette vil for eksempel være tilfelle der en politibetjenten under infiltrasjon får mistanke om at objektet har alvorlige alkoholproblemer. Dette er opplysninger som kan virke inn på vurderingen om vedkommende er skikket til å inneha skjenkebevilling. En slik bruk av opplysningene er i sterk strid med personvern hensyn. For objektet vil det være av vesentlig betydning at ingen får tilgang på slike personlige opplysninger. Det vil for det første være en opplysning av svært sensitiv karakter som objektet nok ønsker å holde for seg selv. Det at opplysningen brukes til et annet formål enn det egentlig var innhentet, vil også kunne medføre en ytterligere krenkelse av hans integritet. Opplysninger fra infiltrasjonen vil også kunne være ufullstendig og uriktig. Det kan for eksempel hende at objektet har fått behandling for sitt alkoholproblem siden infiltrasjonen foregikk. Dette er forhold som tilsier at det bør være vektige grunner for å bruke disse opplysningene. For objektet vil det kunne være av stor sosial betydning om en skikkethetsvurdering er negativ. Dette tilsier også at politiet må være forsiktige med å bruke opplysninger som de ikke kan verifisere.

Bakgrunnen til at politiet foretar skikkethetsvurderinger er i hovedsak å forhindre at virksomhet av ulikt slag blir utøvd på uforsvarlig vis. Formålet er i vid forstand å forhindre nye lovovertrедelser, og det blir da en del av kriminalitetsbekjempelse ved forebyggende

arbeid⁸⁵. Når utleveringen av opplysninger skjer under påskudd for å forebygge lovbrudd, tilsier dette at utlevering av opplysninger kan skje selv om det strider mot personvern hensyn.

Bruk av opplysninger fra infiltrasjon for skikkethetsvurderinger kan hjemles i strpl. § 61 c nr.5, pl. § 24 fjerde ledd og strrl. § 7 første ledd. Når politiet utarbeider skikkethetsvurderinger er det imidlertid mest praktisk at opplysninger tas fra ulike registre, da det skal mye til at den som utarbeider vurderingen har personlig kunnskap om vedkommende⁸⁶. Den videre behandlingen vil derfor konsentreres om adgangen til å bruke opplysninger fra strafferegistrene. Etter strrl. § 7 første ledd har politiet en vid adgang til å bruke registrene som bakgrunn for skikkethetsvurderingene. Det følger av strrl. § 7 annet ledd at politiet kan gi opplysninger ”for å forebygge eller oppklare lovovertridelser, eller for å forhindre at en virksomhet blir utøvd på en uforsvarlig måte”. Med hjemmel i denne bestemmelsen kan politiet bruke og gi informasjon fra etterretningsregistre⁸⁷ i skikkethetsvurderinger så lenge formålet er i henhold til et av de nevnte formålene. Det er imidlertid uttalt av politiregisterutvalget⁸⁸ at ”så lenge det er adgang til å registrere ikke-verifiserte opplysninger, må politiets adgang til å gå ut med opplysningene være snever”. Personvern hensyn tilsier at en må være forsiktig med å bruke usikre opplysninger i skikkethetsvurderinger. Bruk av slike opplysninger kan medføre uriktige beslutninger, som får en urimelig negativ virkning for vedkommende som skal vurderes. Derimot vil det være en videre adgang til å bruke opplysninger som er sikre, selv om dette vil gjøre et inngrep i objektets personvern. Slike sikre opplysninger vil for eksempel kunne være at vedkommende vanker i et hardt belastet narkotikamiljø, og dette kan få betydning for vedkommendes rett til utøve spesielle virksomheter. Vi har allerede sett at inngrep i personvernet i stor grad må vike så lenge formålet er å bekjempe kriminalitet.

Politiet er tillagt diverse forvaltningsoppgaver. Det er antatt at politiet som utgangspunkt også må kunne bruke overskuddsinformasjon ved slike oppgaver⁸⁹. Dette kan for eksempel være aktuelt i forbindelse med søknad om tillatelse om å erverve våpen. Dersom det er registrert i det lokale etterretningsregisteret at vedkommende har hatt en mengde uregistrerte våpen tidligere, vil dette være relevant informasjon for om tillatelse skal gis. Det er ingen

⁸⁵ Myhrer s. 453

⁸⁶ NOU 2003: 21 s.255

⁸⁷ Jf vedlegg til Rundskriv G-96/95

⁸⁸ NOU 2003: 21 s. 86

⁸⁹ NOU 2004: 6 s. 133

begrensninger i politiets adgang til å bruke denne informasjonen dersom det gjøres i forbindelse med forebyggende arbeid, se punktet ovenfor. Det vil heller ikke være like betenkelig å bruk av overskuddsinformasjon i forbindelse med forvaltningsavgjørelser. Dette har sammenheng med at disse avgjørelsene må begrunnes, jf fvl. § 24 første ledd. Dette kravet gjør det usannsynlig at politiet vil benytte informasjon fra infiltrasjon som begrunnelse, da dette kan avsløre viktig informasjon om selve metoden. Dersom politiet likevel bruker informasjonen, vil objektet gjennom begrunnelsen kunne kontrollere at opplysningene er fullstendige og korrekte. Personvernet blir derfor ikke krenket i særlig stor grad i disse tilfellene.

Litteraturliste

Forarbeider

NOU 1997: 15	Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet
NOU 2003: 21	Kriminalitetsbekjempelse og personvern - politiets og påtalemyndighetens behandling av opplysninger
NOU 2004: 6	Mellom effektivitet og personvern - politimetoder i forebyggende øyemed
Ot.prp.nr. 64 (1998-1999)	Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven mv (etterforskningsmetoder mv)

Juridisk Teori

Bøker:

- Auglend, Ragnar L., Henry John Mæland og Knut Røsandhaug. *Politirett*, 2.utgave, Oslo 2004
- Andenæs, Johs. *Norsk straffeprosess*, Bind I, 3.utgave, Oslo 2000
- Bjerke, Hans Kristian, Erik Keiserud. *Straffeprosessloven kommentarutgave*, Bind I, 3.utgave, Oslo 2001
- Aall, Jørgen. *Rettsstat og menneskerettigheter*, 2.utgave, Bergen 2007
- Myhrer, Tor-Geir. *Personvern og samfunnsforvar*, Oslo 2001
- Møse, Erik. *Menneskerettigheter*, Oslo 2002

Artikler:

- Bing, Jon. "Det ulovfestede personvern relatert til en kommunikasjonsmodell", *Rettssteori og rettsliv: festskrift til Carsten Smith*, 2002 s. 97-111
- Andersen, Kjell V. "Provokativ politietterforskning", *Jussens Venner*, 2001 s. 1-27
- Hopsnes, Roald. "Provokasjon som politimetode", *Jussens Venner*, 2003 s. 18-86
- Hopsnes, Roald. "Legalitetsprinsippet", *Jussens Venner*, 2005 s. 77-152, Raymond Solberg
- Berg, Jens Petter. "Bevisbruk under straffesak av opplysninger innhentet ved kommunikasjonskontroll eller infiltrasjon - en krenkelse av den menneskerettslig beskyttede taushetsplikt", *Yulex*, 2001 s. 59-74
- Aarli, Ragna. "Vern av "privatlivets fred", *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 2005 s. 525-572
- Rasmussen, Ørnulf. "Forholdsmessighetsprinsippet i forvaltningen", *Lov og Rett*, 1995 s. 307-322